

ENCYKLOPEDIA

WOJNY
ŚWIATOWEJ

16

■ HISTORIA II WOJNY ŚWIATOWEJ

PIERWSZA OFENSYWA ROMMLA	271-274
TWIERDZA TOBRUK	275-276
OPERACJA „CRUSADER”	277-278
BITWA POD AL-GHAZALĄ	279-280
NA DRODZE DO KAIRU	281-284
BITWA POD EL-ALAMEJN	285-288

■ MILITARIA

BRONŃ PANCERNA - CZOŁGI 1941-1942

■ KALENDARIUM

NAJWAŻNIEJSZE WYDARZENIA VII 1941 R. 31-32

TWIERDZA TOBRUK

PIERWSZA OFENSYWA ROMMLA - BITWA POD AL-GHAZALĄ

PIERWSZA OFENSYWA ROMMLA

Na początku 1941 r. na scenę wkroczyły jednostki niemieckie Deutsche Afrika Korps dowodzone przez gen. Erwina Rommla. 12 II 1941 r. na lotnisku w Trypolisie wylądował samolot z Rommlem na pokładzie. Siły niemieckie składały się głównie z 5. Dywizji Lekkiej (DLek.) dowodzonej przez gen. Johannesa Streicha, wzmocnionej 5. pułkiem pancernym (ppanc.) 5. DLek. składała się z: 200. pułku strzelców (dwa bataliony zmotoryzowane ckm – 2. i 8.), 1. dywizjonu z 75. pułku artylerii (4 haubice polowe

leFH18 kalibru 105 mm), 1. baterii z 33. Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej (bateria armat Flak 38 i bateria armat Flak 18), 39. Dywizjonu Artylerii Przeciwpancernej (9 armat PaK 36 kalibru 37 mm i 2 armaty PaK 38 kalibru 50 mm), 606. Dywizjonu Samobieżnej Artylerii Przeciwlotniczej (12 samobieżnych armat Flak 38), 605. Dywizjonu Niszczycieli Czołgów (9 niszczycieli czołgów Panzerjäger I) i 3. Dywizjonu Rozpoznawczego. 5. ppanc. dysponował dwoma batalionami pancernymi (1. i 2.), które wydzielono z 3. DPanc. Pułk posiadał łącznie: 25 czołgów lekkich PzKpfw I Ausf. B, 45 czołgów lekkich PzKpfw II, 75 czołgów średnich PzKpfw III (były to czołgi uzbrojone w armaty kalibru 37 mm i 50 mm) oraz 20 czołgów średnich PzKpfw IV Ausf. E (uzbrojonych w armaty kalibru 75 mm). Dywizja dysponowała pododdziałami transportowymi, sanitarnymi, a także specjalistycznymi, jak np. 800. i 804. kompania filtracyjna, których zadaniem było zapewnienie wody pitnej jednostkom bojowym.

Gen. Erwin Rommel w Bengazi, tak powstał mit „Lisa pustyni”.

Rommel często dowodził swoimi jednostkami z pierwszej linii, na zdjęciu w transporterze opancerzonym SdKfz 250/3 o nazwie własnej „Greif”.

Skierowanie DAK do Afryki odbywało się na prośbę strony włoskiej. Commando Supremo (włoski Sztab Generalny) uzgodniło z Oberkommando des Heeres (niemieckie Naczelne Dowództwo Wojsk Lądowych – OKH) i gen. Franzem Halderem podporządkowanie sił niemieckich dowództwu włoskiemu.

Jeszcze w styczniu 1941 r. Niemcy nie zamierzali angażować znaczących sił w Afryce. Gen. Halder w swoim dzienniku zanotował: „Wojna w Afryce może obchodzić nas tylko w niewielkim stopniu (...) jednakże nie możemy być obojętni wobec ryzyka wewnętrznego załamania się Włoch”. Stwierdzenie to

było o tyle ciekawe, że wynikało z niego, iż Niemcy brali pod uwagę możliwość obalenia Benita Mussoliniego w razie klęski w Afryce. Zostali zatem zmuszeni poprzez sytuację polityczną do włączenia się w wojnę na kontynencie afrykańskim. Wojna w Afryce zakończyła się w maju 1943 r. klęską wojsk Osi, a w lipcu Mussolini został obalony. Tak obawy Haldera ze stycznia 1941 r. stały się rzeczywistością.

PIERWSZE STARCIE

Rommel, który dowodził 7. DPanc. w trakcie walk we Francji, znany był z zamiłowania do ryzyka oraz szyb-

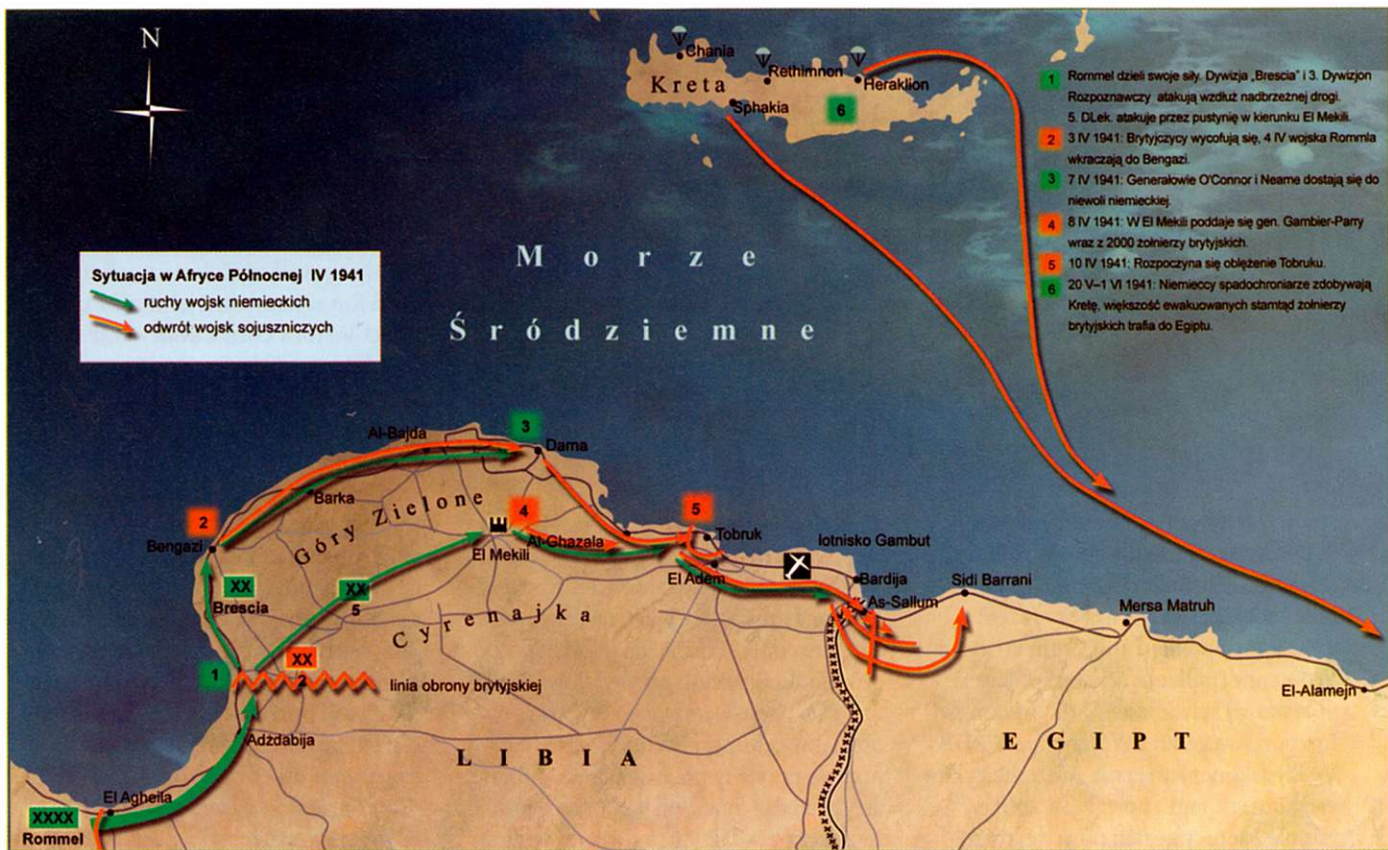
Oficer DAK w trakcie rozpoznania pozycji brytyjskich.

kich decyzji. Dowodzenie DAK dawało generałowi duże możliwości; pomimo że OKH nakazało mu daleko posuniętą wstrzeźliwość w planowaniu operacji oraz ścisłą współpracę z Włochami, Rommel miał pewien margines swobody. Cyrenajka znakomicie nadawała się do prowadzenia wojny błyskawicznej. Pustynne równiny dawały duże możliwości wykorzystania manewru jako głównego elementu działań ofensywnych. Teren narzucał oczywiście prowadzenie działań w pasie nadbrzeżnym, który posiadał stosunkowo dobrze rozwiniętą sieć dróg oraz fortów. Wiadomo było, że z bitwy zwycięsko wyjdzie ta strona, która będzie dysponować w pełni zmotoryzowanymi jednostkami. Właśnie brak dostatecznych środków transportu był główną przyczyną klęsk Włochów w pierwszych miesiącach wojny z Brytyjczykami. Z drugiej strony ważnym elementem działań było zapewnienie wystarczającego zaopatrzenia w paliwo, amunicję i żywność. Zmagania w Afryce dla Brytyjczyków miały charakter priorytetowy, dla Niemców był to jeden z kilku frontów wojny. Pamiętać należy, że już w lipcu 1940 r. przystąpiono do planowania wojny przeciwko ZSRR.

23 III Rommel przeprowadził udane natarcie na El Agheila (wbrew zakazowi gen. Haldera) – czym całkowicie zaskoczył zarówno Brytyjczyków, jak i Włochów – które było wstępem do opanowania Cyrenajki. Znakomicie wykorzystywał warunki terenowe

oraz swój główny atut, jakim było zmotoryzowanie oddziałów. 3. Dywizjon Rozpoznawczy w nocy uderzył na pozycje Brytyjczyków, którzy pośpiesznie się wycofali. Rommel z satysfakcją wysłał do OKH telegram o zdobyciu El Agheila i ruszył dalej. Włosi zgodzili się oddać pod jego rozkazy 132. DPanc. „Ariete” oraz 27. DP „Brescia”. 31 III w rejonie Mersa el Brega doszło do starcia z pododdziałami brytyjskiej 2. DPanc. gen. M.D. Gambier-Parry’ego. Początkowo natarcie czołgów z 5. Królewskiego Pułku Czołgów (5. RTR) oraz 1. batalionu Tower Hamlets Rifles zmusiło Niemców do obrony. Rommel rozkazał przeprowadzić silne bombardowanie prawego skrzydła brytyjskiej pozycji, a następnie natarcie oskrzydlające Brytyjczyków. Niemcy siłami 8. batalionu ckm oraz czołgami z 5. ppanc. i włoskimi czołgami M 13 zmusili Brytyjczyków do wycofania się. Rommel pogrupował swoje siły nacierające na Cyrenajkę w następujący sposób: na północy wzdłuż wybrzeża nacierały włoska 27. DP oraz 3. Dywizjon Rozpoznawczy, które miały dotrzeć do Bengazi, na południu w kierunku na Tengeder miały się posuwać włoska 132. DPanc., batalion piechoty „Santa Maria” oraz 8. batalion ckm. Na lewym skrzydle znajdowały się 5. ppanc. oraz 2. batalion ckm, które nacierały na Msus. Brytyjczycy w tym rejonie poza 2. DPanc. dysponowali jeszcze 3. Brygadą Pancerną (Bryg. Panc.) brygadiera R.G.W. Rimingtona, australijską

Pierwsze działania gen. Rommla w Afryce.

9. DP gen. Leslie J. Morsheada oraz hinduską 3. Brygadą Zmotoryzowaną (Bryg. Zmot.) brygadiera E.W.D. Vaughna. Celem Rommla było zajęcie Darny, a następnie zdobycie Al-Ghazali i dalej Tobruku.

Gen. Archibald Wavell nie był w stanie zatrzymać nacierających Niemców. Meldunki nadchodzące od dowódcy 2. DPanc. wprawiły sztab brytyjski

w szok. Gen. Gambier-Parry meldował, że w trakcie walk do 31 III w rejonie Adżdabiji 5. RTR oraz 3. pułk huzarów (The King’s Own Hussars) stracili w walkach aż 22 czołgi A13 oraz 25 lekkich Mk VI. Natomiast brytyjskim czołgistom udało się zniszczyć w walkach zaledwie 6 czołgów niemieckich. Tak wysokie straty spowodowane były przez armaty przeciwpancerne – zarówno PaK 36, jak i doskonałe Flak 18/36 kalibru 88 mm. 2 IV Adżdabija została opanowana przez siły niemiecko-włoskie. Rozpoczynało się główne natarcie na Cyrenajkę.

Gen. Wavella niepokoiły nadchodzące informacje z frontu, zdawał sobie sprawę z tego, że Rommel i DAK są bardziej wymagającym przeciwnikiem niż Włosi. Martwiła go także dająca się zauważyć dysproporcja w uzbrojeniu, a zwłaszcza w broni pancernej. Brytyjczycy dysponowali czołgami szybkimi A13, czołgami piechoty A12 Matilda oraz lekkimi Mk VI (wersja B i C). Czołgi A13 i A12 uzbrojone były w armatę 2-funtową (kaliber 40 mm). Atutem czołgów A13 była szybkość, natomiast czołgów A12 – silne opancerzenie. Oba ustępowały jednak pod względem uzbrojenia głównego niemieckim PzKpfw III Ausf. F i G uzbrojonym

w armatę kalibru 50 mm oraz PzKpfw IV Ausf. D i F uzbrojonym w armatę kalibru 75 mm. Czołgi lekkie Mk VI uzbrojone były w karabin maszynowy kalibru 15 mm i dysponowały tak słabym opancerzeniem, że w zasadzie nie powinny być używane w działaniach bojowych.

2 IV Rommel rozpoczął natarcie wzdłuż wybrzeża siłami włoskiej 27. DP oraz 3. Dywizjonu Rozpoznawczego. Równocześnie na południu 2. batalion ckm oraz 5. ppanc. skierował się na Msus, a 8. batalion ckm – na Tengerder i dalej na El Mekili. W ten sposób Brytyjczycy znaleźli się w pułapce. 4 IV zdobyto Bengazi, które bronione było siłami 3. Bryg. Panc. W następnym dniu z Barki, która była siedzibą dowództwa Sił Cyrenajki (Cyrenaica Command, głównodowodzący gen. Philip Neame), rozpoczął się odwrót. Wavell, widząc, że gen. Neame nie radzi sobie z sytuacją, wysłał mu do pomocy gen. Richarda O’Connora, który miał objąć dowództwo nad oddziałami (formalnie gen. Neame nie otrzymał dymisji i taki stan rzeczy mógł całkowicie zdeorganizować prace dowództwa brytyjskich wojsk w Cyrenajce). Sytuacja była jednak nie do opanowania. Z rejonu Barki rozpoczęła

*Niszczyciele czołgów
Panzerjäger I z 605. Dywizjonu
Niszczycieli Czołgów.*

Czołgi lekkie PzKpfw I Ausf. B i PzKpfw II z 5. ppanc. w trakcie przejazdu na linię frontu. Niemieckie czołgi lekkie PzKpfw II przewyższały brytyjskie czołgi Mk VI, z którymi zmierzyły się w walce podczas początkowej fazy działań w Cyrenajce.

stopniowe wycofywanie australijska 9. DP. Na szczęście dla gen. Wavella dowódca Australijczyków z 2/13 batalionu 20. Brygady Piechoty razem z 51. Westmoreland and Cumberland Yeomanry (pułkiem artylerii polowej) postanowił stawić czoła 3. Dywizjonowi Rozpoznawczemu i Włochom z 27. DP. Walki zakończyły się dla Australijczyków ciężkimi stratami, poległo 98 żołnierzy, ale Niemcy zostali powstrzymani. Pozwoliło to na sprawne wycofanie pozostałych sił 9. DP do Darny. Rankiem 6 IV Australijczyki dostali rozkaz wycofania się z Darny i zajęcia pozycji obronnej pod Al-Ghazalą. Rozkazy takie otrzymał dowódca dywizji gen. Morshead, który spotkał się z gen. O'Connorem i gen. Neame'em. Wieczorem 7 IV gen. O'Connor i gen. Neame dostali się do niewoli niemieckiej. Obaj dowódcy wybrali się na rozpoznanie terenu. W drodze powrotnej gen. Neame zgubił drogę. Samochód obu oficerów dostrzegł patrol z 8. batalionu ckm, który wziął ich do niewoli.

Rejon El Mekili obsadzony został przez hinduską 3. Bryg. Zmot. brygadiera E.W.D. Vaughna. Miał on do swojej dyspozycji trzy pułki kawalerii: 2nd Royal Lancers (Gardner's Force), 18th King Edward VII's Cavalry (11th Frontier Force) oraz Prince Albert Victor's Own Cavalry. W brygadzie znajdował się także 3. pułk artylerii, w którym jedna bateria wyposażona została w armaty przeciwpancerne Bofors kalibru 37 mm. Vaughn nie zamierzał łatwo ustąpić, nastroje oraz morale w brygadzie były wysokie. Pierwszy niemiecki atak został odparty przez szwadron B i C z Prince Albert Victor's Own Cavalry, wzięto nawet 40 jeńców. To niepowodzenie zmusiło Rommla do

zaniechania kolejnego natarcia. Niemcy się spodziewali, że Brytyjczycy wycofają się i rozpoczną odwrót do Al-Ghazali. Rommel musiał poczekać na przybycie 5. ppanc. ppłk. Friedricha Olbricha. Wieczorem do El Mekili przybył dowódca 2. DPanc. gen. Gambier-Parry, który objął dowodzenie tym odcinkiem. Na pozycje przybyły pododdziały 3. pułku artylerii oraz dywizjon z 2/3 Anti-tank Regiment z 9. DP. Australijczyki wyposażeni byli w armaty 2-funtowe, które mogły skutecznie niszczyć niemieckie czołgi lekkie oraz wszystkie czołgi włoskie, w tym nowe M 13/40. 7 IV Rommel zaproponował kapitulację, która została odrzucona. Niemcy w oczekiwaniu na przybycie swoich jednostek pancernych ostrzeliwali pozycje Brytyjczyków i ograniczali się do sporadycznych wypadów. Wieczorem 7 IV, jeszcze przed schwytaniem gen. Neame'a przez Niemców, gen. Gambier-Parry otrzymał od niego rozkaz rozpoczęcia odwrotu do El Adem. Jako pierwsze miały się wycofać oddziały 3. Brygady, a następnie 2. DPanc. Gdy 3. Bryg. Zmot. ruszyła do marszu, została zaatakowana przez niemieckie czołgi. Uderzenie spadło na stanowiący straż tylną pułk 2nd Royal Lancers, który zdołał czołgi powstrzymać. Brygada musiała jednak zawrócić do El Mekili – pojawienie się niemieckich czołgów na południowym wschodzie oznaczało, że Brytyjczycy zostali okrążeni. Gen. Gambier-Parry oraz brygadier Vaughn postanowili przebić się na wschodzie, gdzie przeciwnik dysponował piechotą. Niemcy, zauważwszy kolumnę brytyjską, natychmiast rozpoczęli ostrzał artyleryjski. Wobec takiego obrotu sytuacji gen. Gambier-Parry nakazał kapitulację. Z okrążenia

zdołały się wydostać dwa szwadrony z 2nd Royal Lancers, większość Prince Albert Victor's Own Cavalry oraz 18th King Edward VII's Cavalry. Szczególnym męstwem wykazali się lansjerzy, którzy zdołali przebić się do Al-Ghazali z grupą 300 żołnierzy włoskich i niemieckich wziętych wcześniej do niewoli.

Australijskiej 9. DP udało się wycofać do Al-Ghazali, co oznaczało, że Rommel nie zdoła zamknąć w okrążeniu jednostek brytyjskich znajdujących się w Cyrenajce. Gen. Wavell starał się opanować sytuację. Utrzymywanie pozycji obronnej w rejonie Al-Ghazali było strategiczną koniecznością. Jednak broniący się Australijczyki „za plecami” mieli bardzo ważny port – Tobruk. Był on dużym węzłem komunikacyjnym; jego opanowanie pozwoliłoby Rommlowi znacznie skrócić swoje linie zaopatrzeniowe. Wziąwszy to pod uwagę, gen. Wavell wydał rozkaz, aby 9. DP wycofała się i obsadziła twierdzę. Znajdująca się w drodze do Grecji australijska 18. Brygada brygadiera G.F. Wootena została zawrócona i skierowana także do Tobruku.

Już 10 IV jednostki DAK dotarły pod Tobruk, który znalazł się w okrążeniu. Po tak znaczącym sukcesie Rommel mógł kontynuować swoją kampanię, zwłaszcza że 15 IV do Trypolitanii przybyły świeże pododdziały z 15. DPanc. gen. Karla Freiherra von Eisebecka. Nie chciał tracić czasu na szturm Tobruku – m.in. zdawał sobie sprawę z tego, że gen. Morshead będzie bronił się zaciekle – postanowił go ominąć i skierować się na Egipt. Jego zamierzeniem było zepchnięcie sił brytyjskich jak najdalej, co znacznie utrudniłoby zaopatrywanie garnizonu w oblężonym Tobruku. 11 IV 3. Dywizjon Rozpoznawczy skierował się do Bardiji. Wkrótce do tych sił dołączył 15. batalion motocyklowy z 15. DPanc. dowodzony przez ppłk. Gustawa Knabego i osiągnął As-Sallum. 25 IV doszło do starcia z Brytyjczykami, którzy jednak zdołali powstrzymać niemieckie natarcie. Tak zakończyła się pierwsza ofensywa Rommla.

TWIERDZA TOBRUK

Dowódca sił zbrojnych na Bliskim Wschodzie gen. Wavell 8 IV przyleciał do Tobruku w celu omówienia obrony miasta z gen. Morsheadem. W naradzie wziął udział także nowo mianowany dowódca Cyrenaica Command gen. J.D. Lavarack, który miał objąć zwierzchnictwo nad siłami broniącymi rejonu Tobruku. Brytyjczycy zdołali utrzymać rejon Acroma–El Adem–El Duda. W rejonie Acroma–El Adem znajdowały się 20. (brygadier J.J. Murray) i 26. Brygada (brygadier A.H.L. Godfrey) z 9. DP, kompania z 1. batalionu Royal Northumberland Fusiliers, dywizjon artylerii z 51. Królewskiego Pułku Artylerii. W Tobruku stacjonowały: 24. Brygada (brygadier R.H. Tovell) z 9. DP, 18. Brygada z 7. DP oraz elementy hinduskiej 3. Bryg. Zmot. i 2. DPanc. Gen. Morshead ze swoją 9. DP oraz kompanią z 1. batalionu Royal Northumberland Fusiliers i szwadron z 1st King's Dragoon's Guards (z 2. DPanc.) stanowiły załogę twierdzy, natomiast pozostałe jednostki 2. DPanc. oraz 11th Hussars (Prince Albert's Own) pod dowództwem gen. Williama Gotta miały stanowić zewnętrzny pierścień obrony. 18. Brygada miała pozostać w odwodzie. W Tobruku znajdowały się także pododdziały z 1. i 4. RTR oraz oddziały inżynieryjne i pomocnicze.

11 IV Rommel przystąpił do zabłokowania Tobruku. Wschodni sektor zajmowała grupa gen. Streicha, od południa

– grupa ppłk. von Schwerina (5. Dlek. oraz elementy 15. DPanc.), a od zachodu – włoska 27. DP „Brescia”. W rejon Tobruku przemieszczały się także włoska 102. DZmot. „Trento” i pozostałe elementy 15. DPanc. W planowaniu natarcia na Tobruk Rommel nie przywiązywał większej wagi do skonsolidowania swoich sił. Uważał bowiem, że Brytyjczycy są rozbitci i nie zdołali przygotować się do obrony. Pierwszy szturm pokazał, w jak dużym błędzie był „Lis pustyni”.

Natarcie nastąpiło o świcie 14 IV. Atak rozpoczęły niemieckie czołgi z 5. ppanc. oraz włoskie z 32. ppanc. wspierane przez 8. batalion ckm. Niemcy zostali całkowicie zaskoczeni silnym ogniem przeciwpancernym oraz maszynowym. Straty rosły z każdą godziną. Australijska 20. Brygada była doskonale przygotowana do obrony. W nocy 13 IV w spodziewany rejon niemieckiego natarcia gen. Gott nakazał skierować baterie artylerii z 1. i 107. pułku artylerii konnej oraz 3. pułku artylerii przeciwpancernej. Niemcom udało się przerwać pierwszą linię obrony. Następnie dostali się pod flankowy ogień artylerii i natarcie utknęło. Z 38 czołgów należących do 2. batalionu 5. ppanc. zostało zniszczonych aż 17, co dla Niemców było prawdziwym szokiem. W natarciu poległo 150 żołnierzy z 8. batalionu ckm wraz ze swoim dowódcą ppłk. Ponathem, do niewoli dostało się ok. 200 żołnierzy włoskich

i niemieckich. Włoskie czołgi nie zdołały włączyć się do walki, gdyż dowództwo dywizji nie otrzymało rozkazów od Rommla. Winę za to niepowodzenie zrzucił on na Włochów oraz gen. Streicha i ppłk. Olbricha. Prawda była nieco inna. Rommel zaniedbał rozpoznanie pozycji australijskich. Tobruk był obszarem ufortyfikowanym jeszcze przez Włochów, którzy doskonale rozmieścili bunkry, stanowiska dla armat przeciwpancernych oraz sieć magazynów amunicyjnych.

Obsługa działka przeciwlotniczego Flak 38 kalibru 20 mm na stanowisku w rejonie Tobruku.

Upadek twierdzy w styczniu 1941 r. był efektem braku woli walki ze strony Włochów, a nie słabego przygotowania do obrony. Brytyjczycy w Tobruku zdobyli duże ilości sprzętu wojskowego (głównie artylerii), który właśnie wykorzystywali do obrony. W ciągu następnych kilku dni (do 19 IV) Włosi starali się udowodnić Rommlowi, że niepowodzenie nie było wynikiem braku woli walki ze strony ich żołnierzy. Natarcia dywizji „Ariete” wspartej przez dywizję „Trento” przyniosły im tylko olbrzymie straty. W bezsensownych atakach Włosi stracili ponad 60 czołgów oraz 600 zabitych, rannych i wziętych do niewoli.

Stało się jasne, że rozpoczęło się długotrwałe oblężenie.

PRÓBY ODBLOKOWANIA TOBRUKU

Brytyjczycy nie zamierzali tolerować niemieckiej obecności w rejonie As-Sallum i Fortu Capuzzo. 15 V 1941 r. rozpoczęła się operacja „Brevity”, której celem było wyparcie wojsk włosko-niemieckich z tego ważnego rejonu. Rankiem na pozycji 15. batalionu motocyklowego z 15. DPanc. uderzyła piechota z 2nd Scots Guards wspierana przez czołgi z 4. RTR. Niemcy i Włosi nie zdołali powstrzymać natarcia i musieli się wycofać. Przełęcz Halfaya znalazła się w rękach brytyjskich. Sukces był tym większy, że gdy Szkoci i Australijczycy uderzyli na As-Sallum, Niemcy nie wytrzymali także tego natarcia. Następnie Matildy z 4. RTR ruszyły na Fort Capuzzo, który został zdobyty w południe. Dla sztabu Rommla nadchodzące wiadomości nie

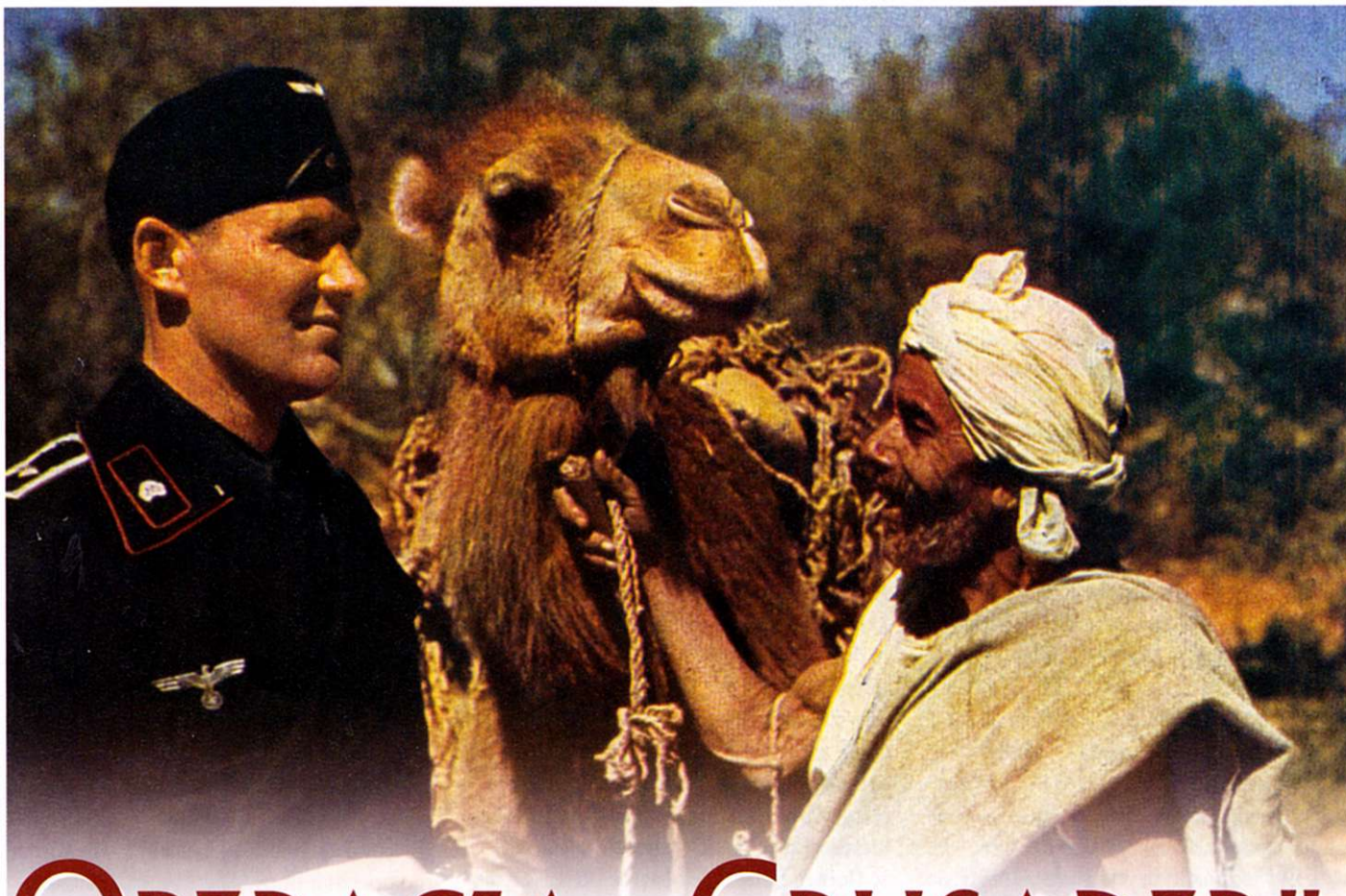
były zadowalające. Postanowiono wysłać w rejon walk 8. ppanc. (Kampfgruppe „Herff” i „Kramer”), wsparty baterią armat Flak 18/36 kalibru 88 mm. Już 17 V czołgi niemieckie plk. Herffa śmiałym atakiem odbiły Fort Capuzzo i zbliżyły się do przełęczy Halfaya. Niemcy postanowili wykorzystać ogromny atut, jakim były armaty kaliber 88 mm, i zniszczyć brytyjskie jednostki pancerne, nie wdając się w walki bezpośrednie. Kampfgruppe „Herff” skierowała się na południowy zachód od As-Sallum, co spowodowało Brytyjczyków do kontrnatarcia. Matildy z 4. RTR zostały zmasakrowane z odległości 1000 m przez obsługi „88”, zniszczono 11 czołgów. Ten manewr pozostawił As-Sallum bez osłony pancernej, co sprawiło, że Kampfgruppe „Kramer” bez przeszkód opanowała miasto. Niemcy za wszelką cenę starali się ponownie zająć przełęcz Halfaya. Zmienili jednak taktykę – unikali frontalnego natarcia, starali się sprowokować Brytyjczyków do lokalnych kontrataków, w których niszczyli ich czołgi. Główne natarcie na przełęcz nastąpiło 26 V. Na pozycje brytyjskie z zachodu nacierał 1. batalion ze 104. pzmot., natomiast czołgi Kampfgruppe „Kramer” oraz 15. batalion motocyklowy po wykonaniu głębokiego obejścia przełęczy uderzyły na Brytyjczyków od wschodu. Natarcie 1. batalionu nie przyniosło spodziewanych rezultatów i wsparte zostało przez czołgi z Kampfgruppe „Herff”. Piechurzy po otrzymaniu wsparcia przełamali pozycje brytyjskie. Brytyjczycy usiłowali się bronić, jednak gdy na ich tyłach pojawiły się czołgi z Kampfgruppe „Kramer”, musieli się wycofać. Rommel odzyskał przełęcz Halfaya za cenę dużych strat. Nadzieje Brytyjczyków wiązały się z niedawno otrzymanymi uzupełnieniami w broni pancernej, m.in. 135 mocno opancerzonymi czołgami piechoty Matilda i 52 nowymi czołgami szybkimi Crusader. Ogółem dysponowali ok. 300 czołgami, które stanęły do walki z ok. 100 czołgami niemieckimi. Kluczowe znaczenie dla powodzenia uderzenia miało opanowanie przełęczy Halfaya, wzgórz Hafid i rejonu As-Sallum oraz Fortu Capuzzo, których broniły siły niemiecko-włoskie. Ich obronę przeciwpancerną Rommel wzmocnił poszczególnymi bateriami, a nawet działonami armat kaliber 88 mm z 1. baterii 33. Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej, z których

większość zgrupowano w rejonie wzgórz Hafid i As-Sallum. Niemieckie 5. DLek. i 15. DPanc. pozostawały w odwodzie.

Brytyjczycy rozpoczęli operację „Battleaxe” 14 VI. Hinduska 11. Brygada Piechoty uderzyła na przełęcz Halfaya przy wsparciu czołgów piechoty Matilda z 4. Królewskiego Pułku Czołgów. Nie uzyskała jednak powodzenia i straciła 7 czołgów w silnym ogniu artyleryjskim obrońców, a 4 kolejne na minach. Brytyjska 7. DPanc. gen. Michaela O'More'a-Creagha uderzyła szerokim łukiem z pustyni przez wzgórze Hafid w kierunku Bardiji. W rejonie tych wzgórz i As-Sallum natknęła się na niemiecką obronę, która zebrała krwawe żniwo, niszcząc 47 czołgów szybkich. Przybyła około południa z odsieczą Matildy z 4. Bryg. Panc. gen. J. Cautnera również poniosły ciężkie straty. Rozlokowane w tym rejonie armaty 88 mm, okopane na stanowiskach dodatkowo osłoniętych workami z piaskiem, z lufami niewiele wystającymi ponad powierzchnię gruntu, były prawie niemożliwe do wykrycia i zniszczenia przez czołgi brytyjskie, za to same mogły skutecznie razić przeciwnika z bezpiecznej odległości. 15 VI Brytyjczycy nie ustawali w wysiłkach i osiągnęli pewien sukces – 22. Brygada Gwardii i wspierające ją czołgi 4. Bryg. Panc. zdobyły Fort Capuzzo, ale tego samego dnia w rejonie As-Sallum 7. DPanc. straciła aż 123 czołgi. W tym samym dniu po południu Rommel zdecydował się na pierwszy kontratak, który wykonał 8. ppanc. z 15. DPanc. w rejonie Fortu Capuzzo. Chociaż zwycięski, nie był on decydujący, dlatego 16 VI Rommel, uznawszy, że przeciwnik jest już wystarczająco osłabiony, zdecydował się rzucić do akcji całość sił 5. DLek. i 15. DPanc. Ogółem po trzech dniach walk, Brytyjczycy łącznie stracili bezpowrotnie 91 czołgów wobec 12 zniszczonych i 50 uszkodzonych (szybko ściągniętych i wyremontowanych) czołgów niemieckich. W wyniku kontrataku Niemcy odzyskali utracony teren, odblokowali oblężoną załogę na przełęczy Halfaya i ponownie twardo stanęli na granicy libijsko-egipskiej. Brytyjczykom po trzydniowym boju pozostały zaledwie 24 sprawne czołgi. Zniszczenie znacznej ich liczby należy przypisać śmiertelnościom armatom 88 mm.

Niemcy oraz Włosi na ulicach zdobytej Darny. W ręce żołnierzy Osi dostały się duże ilości wyposażenia i sprzętu pozostawionego przez wycofujących się żołnierzy brytyjskich, na zdjęciu zdobywczy Chevrolet 1938.

OPERACJA „CRUSADER”

Po nieudanej operacji „Battleaxe” ze stanowiska głównodowodzącego na Bliskim Wschodzie został zdymisjonowany gen. Wavell. Na jego miejsce mianowano gen. Claude’a J.E. Auchinlecka. Brytyjskie siły na Bliskim Wschodzie zostały zorganizowane w trzy armie: 8. (Egipt i Libia), 9. (Palestyna i Syria) oraz 10. (Irak i Persja). Dowództwo nad 8. Armią objął gen. Alan Cunningham, który dysponował dwoma korpusami: XIII gen. W.H.E. Gotta i XXX gen. C.W.N. Norriejo. W skład 8. Armii wchodziły jeszcze garnizon Tobruku oraz tzw. Oasis Force. Druga strona także dokonała zmian w organizacji swoich wojsk. Naczelnym dowódcą sił włosko-niemieckich w Afryce został włoski generał Ettore Bastico. Rommel został mianowany dowódcą Panzergruppe Afrika (Grupy Pancernej Afryka), która składała się z DAK (Niemcy sukcesywnie wzmacniali swoje siły, np. do walk skierowano 90. DLek. sformowaną specjalnie do walk w Libii, a w październiku 5. DLek. przekształcono

w 21. DPanc.), włoskiego XXI Korpusu gen. Enea Navarriniego (17. DP „Pavia”, 25. DP „Bologna”, 27. DP „Brescia” i 102. DZmot. „Trento”), XX Korpusu gen. Gastone’a Gambary (101. DZmot. „Trieste” i 132. DPanc. „Ariete”) oraz samodzielnej grupy szybkiej.

W listopadzie 1941 r. brytyjska 8. Armia przystąpiła do operacji „Crusader”, której celem było odblokowanie Tobruku. Główne zadanie spoczywało na XXX Korpusie (7. DPanc., 4. Bryg. Panc. oraz południowoafrykańska 1. DP), który miał nacierać z rejonu Fortu Maddalena i skierować się na Tobruk. XIII Korpus (nowozelandzka 2. DP, hinduska 4. DP, 1. Brygada Czołgów) miał za zadanie wykonać uderzenie odciążające w kierunku Fortu Capuzzo, As-Sallum i Bardiji. Następnie siły korpusu miały skierować się na zachód i odciąć drogę odwrotu jednostkom włosko-niemieckim. Równocześnie z Tobruku gen. Ronald M. Scobie zamierzał wykonać uderzenie w kierunku Sidi Rezegh (garnizon Tobruku składał

się z: 70. DP, Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich – SBSK, oraz 32. Brygady Czołgów).

Na pozycje wojsk Osi nacierało ponad 700 czołgów, Niemcy dysponowali 380 czołgami, natomiast Włosi tylko 170, a ich wartość bojowa była raczej znikoma. W pierwszym dniu natarcia (18 XI) pozycje niemieckie „trzeszczały w szwach”, żołnierze byli zaskoczeni rozległością natarcia. Docenił je tylko dowódca DAK gen. Ludwig Crüwell i zażądał od Rommela stanowczych kroków. Rommel, przygotowując kolejne natarcie na Tobruk, całkowicie zlekceważył działania Brytyjczyków. 7. DPanc. zdołała dotrzeć w rejon Gabr Saleh, a 19 XI – do Sidi Rezegh. Następnego dnia raporty napływające do kwatery Rommela przyniosły pełen obraz sytuacji, która przedstawiała się nie najlepiej. Rommel nakazał skierowanie 15. DPanc. na front pod Gabr Saleh (zamierzano okrążyć 7. DPanc.). Dodatkowo czołgi z 21. DPanc. miały funkcjonować jak straż pożarna, czyli działać na wszelkich zagrożonych kierunkach. Takie po-

stępowanie osłabiło siłę niemieckiej akcji, niemniej jednak w starciu pod Sidi Rezegh 15. DPanc. wzmocniona 5. ppanc. z 21. DPanc. oraz włoską 132. DPanc. „Ariete” zniszczyła ponad 100 czołgów, tracąc 48 własnych. Rommel skutecznie przeciwstawił się zarówno XXX Korpusowi, jak i Brytyjczykom nacierającym z kierunku Tobruku. 22 XI 7. DPanc. została odepchnięta z rejonu Sidi Rezegh, co oznaczało zahamowanie natarcia całego XXX Korpusu. Gen. Cunningham zamierzał wycofać się aż do granicy z Egiptem. Na wieść o takich zamiarach głównodowodzącego 8. Armii gen. Auchinleck natychmiast zdymisjonował tracącego wiarę w zwycięstwo generała i nowym dowódcą mianował gen. Neila M. Ritchiego. Sytuacja 8. Armii powoli zaczęła się poprawiać. Okazało się, że XIII Korpus bez większych problemów dotarł w rejon Gambut. Nowozelandzka 2. DP niszczyla wszelki opór oddziałów włoskich. 24 XI nowozelandzka 6. Brygada Piechoty ponownie zajęła Sidi Rezegh. Po otrzymaniu tych wiadomości gen. Scobie nakazał ponowny atak 32. Brygadzie Czołgów i 70. DP. Jednostki brytyjskie połączyły się 26 XI w rejonie El Duda. Nie oznaczało to jednak, że Auchinleck zwyciężył, Rommel nie zamierzał tak łatwo się poddać. 28 XI oddziały 15. DPanc. przeprowadziły silne uderzenie na Nowozelandczyków i wyparły ich z Sidi Rezegh. Tobruk po raz kolejny znalazł się w okrążeniu. 1 XII Niemcy ponownie przeprowadzili silne uderzenie, tym razem wsparte dużymi siłami lotnictwa. Nowozelandczycy musieli się wycofać na wschód w kierunku na Bir el Gubi i El Adem. Jednak walki stopnio-

wo straciły swój impet. Brytyjczycy, choć naciskani – głównie XIII Korpus, nie ustępowali ze swoich pozycji. Oznaczało to, że walki manewrowe przekształciły się w walki pozycyjne. Rommel nie dysponował jednak wystarczającymi rezerwami, aby przyjąć takie wyzwanie. Kluczem do sukcesów Afrika Korps był błyskawiczny manewr jednostek pancernych. Walka pozycyjna była dla Niemców nie do przyjęcia. Rozpoczął się odwrót na linię pod Al-Ghazalą. Rommel w swoich rachubach nie wziął pod uwagę, że Włosi, którzy dotychczas dzielnie stawiali czoła oddziałom brytyjskim, mogą się załamać.

Nowa linia obrony pod Al-Ghazalą została obsadzona przez włoski XXI Korpus i to właśnie tu nastąpiło uderzenie XIII Korpusu. 15 XII nowozelandzka 2. DP oraz polska SBSK zaatakowały pozycje broniące przez dywizje „Brescia” i „Pavia”. Włosi nie zdołali powstrzymać natarcia. Na zachodzie, gdzie znajdował się włoski XX Korpus, brytyjska 7. DPanc. dokonała obejścia pozycji obronnych i wyszła na tyły wojsk niemiecko-włoskich. Spowodowało to, że Rommel nakazał odwrót. XIII Korpus zajął Darhnę, Msus oraz Barkę. Niemcy dopiero w rejonie Beda Fomm zdołali zorganizować obronę. 15. i 21. DPanc. zajęły pozycje na wschód od Beda Fomm, w rejonie Bengazi znajdowała się włoska 27. DP „Brescia”, na południe – 90. DLeK., która miała na prawym skrzydle włoskie dywizje „Trento”, „Pavia” i „Bologna”. 27 XII Brytyjczycy próbowali przełamać obronę Rommla, jednak kilkudniowe walki nie przyniosły powodzenia. Wyczerpani ofensywą zrezygnowali

Załoga czołgu PzKpfw III Ausf. G w rozmowie z Beduinem. Niemiecka propaganda starała się przedstawić walkę w Afryce jako wyzwolenie spod panowania brytyjskiego.

z dalszych walk. Pozwoliło to Rommlowi na przeprowadzenie skoordynowanego odwrótu i zajęcie nowej pozycji pod El Agheila. Już wkrótce miały się rozpocząć nowe zacięte walki. Do połowy stycznia 8. Armia ponownie zajęła Cyrenajkę, zdobywając Bengazi. Rommel nie pozostał dłużny gen. Auchinleckowi i już 21 I czołgi niemieckie ruszyły do natarcia. Brytyjczycy, niepomni na duże straty, jakie ponieśli w trakcie listopadowej operacji „Crusader”, pospiesznie się wycofali. Odwrót powstrzymano dopiero po prawie 500 km pod Al-Ghazalą, na zachód od Tobruku. Stracono olbrzymie ilości zaopatrzenia, paliwa, amunicji i pojazdów, w Msus Niemcy zdobyli 600 samochodów ciężarowych i 70 czołgów (które wyremontowano i wcielono do służby w 21. DPanc.).

Czołgi PzKpfw III Ausf. G z 21. DPanc. na pozycjach.

BITWA POD AL-GHAZALĄ

Sytuacja militarna Brytyjczyków stale się poprawiała, otrzymywali duże dostawy sprzętu produkcji amerykańskiej, głównie czołgi Grant i Stuart, a także samochody ciężarowe i inne wyposażenie. Piętrzyły się natomiast problemy polityczne.

Hitler tymczasem dostrzegł olbrzymie walory propagandowe wojny w Afryce. Świat zalewano informacjami o walce z kolonialnym uciskiem, w Berlinie Joachim von Ribbentrop przyjął wielkiego muftiego Jerozolimy, Abwehra zbudowała rozległą sieć współpracowników wśród oficerów armii egipskiej (kpt. Anwar as-Sadat, przyszły prezydent Egiptu, ściśle współpracował z niemieckim wywiadem wojskowym, współorganizując przewrót w Kairze). Grupa Pancerna Afryka została przekształcona w Armię Pancerną Afryka i znacznie wzmocniona świeżymi jednostkami. Do Afryki skierowano 164. Dywizję, nowe czołgi PzKpfw IV Ausf. F2 uzbrojone w długolufową armatę kalibru 75 mm, a także samobieżne niszczyciele czołgów Marder III. Dywizjony artylerii prze-

ciwpancernej w dywizjach wyposażono w armaty PaK 38 kalibru 50 mm oraz znakomite sowieckie armaty F-22 kalibru 76,2 mm. Dużą liczbę tych armat Niemcy zdobyli w trakcie operacji „Barbarossa” i z powodzeniem je wykorzystywali.

Sukcesy Brytyjczyków z początku 1941 r. zostały zaprzepaszczone dzięki pomysłom Winstona Churchilla. Zażądał on wysłania jednostek do Grecji, gdzie stracono dużo ludzi i sprzętu. Sprawilo to, że listopadowa kontrofensywa nie była tak silna, aby całkowicie rozbić wojska Osi. 27 II Churchill nakazał gen. Auchinleckowi podjęcie kontrofensywy celem ponownego zajęcia Cyrenajki. Dowódca wojsk na Bliskim Wschodzie odpowiedział, że będzie gotowy dopiero na początku czerwca. Churchill wezwał go do Londynu, ale ten odmówił wyjazdu. Premier nie ukrywał niezadowolenia i wysłał do Kairu gen. Nye’a z rozkazem odwołania niepokornego wojskowego. Ponownie wydał rozkaz rozpoczęcia ofensywy. Auchinleck, nie chcąc dalej prowadzić sporu, zaproponował, że zorganizuje przygotowanie „do decydującej

bitwy” mającej rozbić główne siły Osi, jednak o zajęciu Cyrenajki nie może być mowy. Londyn przystał na takie rozwiązanie, ale rankiem 26 V 1942 r. „Lis pustyni” przystąpił do nowej ofensywy i brytyjski plan legł w gruzach.

Plan Rommla w pierwszej fazie przewidywał przeprowadzenie siłami włoskich: XX Korpusu i XXI Korpusu, oraz niemieckiej 15. Bryg. Zmot. natarcia na północnym odcinku frontu, którego zadaniem było związanie sił brytyjskich. Dopiero wieczorem jednostki Afrika Korps i włoskiego XX Korpusu przeprowadziły główne natarcie na południowy wschód od Bir Hakeim. Na froncie 8. Armia gen. Ritchiego dysponowała 994 czołgami, natomiast Rommel do swojej dyspozycji miał 638 wozów bojowych, ale tylko 410 z nich były to czołgi niemieckie. Walki pod Bir Hakeim były niezwykle zaciekle, fortu broniła brygada Wolnych Francuzów, która składała się z legionistów. Front przełamano po całkowitym rozbiću 4. Bryg. Panc. i 7. Bryg. Zmot. Do niemieckiej niewoli dostał się dowódca 7. DPanc. gen. Frank Messe-

ry. Rano 27 V na tyły wojsk brytyjskich wyszły niemieckie czołgi. Chcąc ratować od zagłady 8. Armię, dowódca XXX Korpusu gen. Norrie w wyłom skierował 7. DPanc. Granty i Crusadery z 7. DPanc. gen. Herberta Lumsdena powstrzymały nacierające jednostki niemieckie z 21. DPanc. Opór Brytyjczyków sprawił, że Rommel musiał zmienić pierwotny plan natarcia. Tym razem zarówno z północy, jak i z południa miały wyjść równocześnie dwa silne natarcia. Gen. Ritchie spodziewał się, że południowe skrzydło (którym dowodził Rommel, na północy dowództwo sprawował gen. Crüwell a po jego dostaniu się do niewoli gen. Walther Nehring) nadal będzie nacierać na Tobruk. Ta pomyłka drogo kosztowała jednostki 8. Armii. Rommel zastosował znaną już taktykę, izolował poszczególne brytyjskie brygady lub pułki i stopniowo je niszczył. Doszło do kilkunastu starć pancernych. Brytyjczycy popełniali wciąż ten sam błąd, polegający na nacieraniu nieskoncentrowanymi siłami. Do natarcia rzucali jedną brygadę czołgów, która napotykała dywizję z potężnym wsparciem artylerii i ponosiła dotkliwe straty. Taki los spotkał 3. Bryg. Panc. pod El Adem, 150. Brygadę pod Sidi Muftah czy 32. Bryg. Panc., która pod Sindra straciła 100 czołgów. W nocy z 14 na 15 VI gen. Ritchie nakazał stopniowy odwrót. 17 VI 1942 r. zabłysła „szczęśliwa gwiazda” Rommla – pod El Duda i Belhamed jego oddziały zdobyły składnice

żywności i paliwa. Pozwoliło to na kontynuowanie natarcia. Kolejnym punktem na mapie Rommla był Tobruk.

UPADEK TOBRUKU

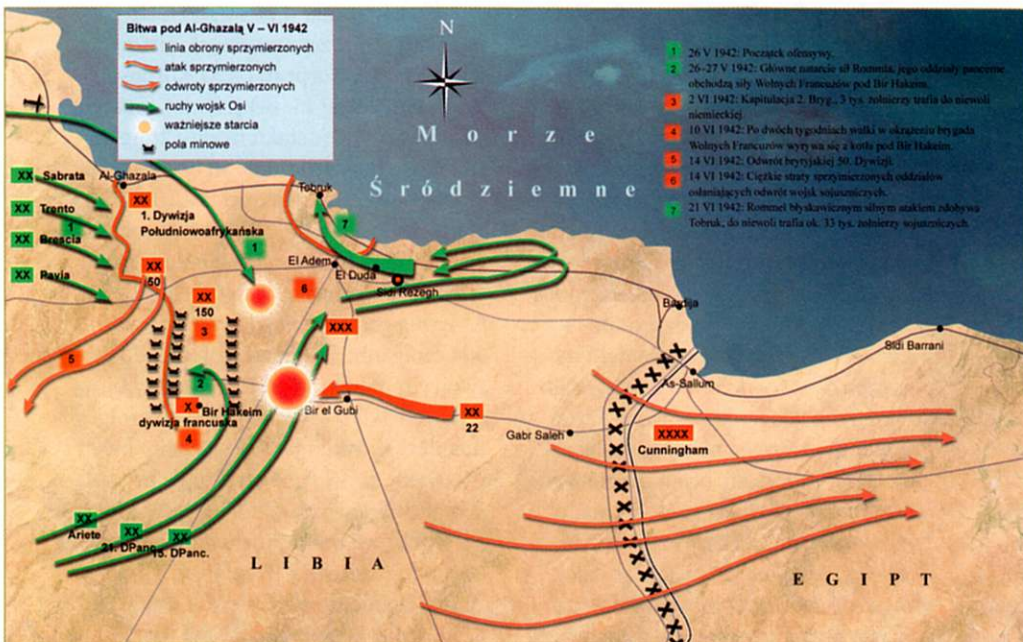
Dowódcą obrony Tobruku został gen. Klopper. W rejonie twierdzy Brytyjczycy dysponowali: południowoafrykańską 2. DP, hinduską 11. Brygadą, 201. Brygadą Gwardii, 32. batalionem czołgów, dziesięcioma dywizjonami artylerii polowej, siedmioma artylerii przeciwpancernej oraz jednym artylerii przeciwlotniczej. Niemcy uderzyli rankiem 20 VI. Natarcie prowadziła 90. DLeK., mająca na lewym skrzydle 15. DPanc., a na prawym 21. DPanc. Pas natarcia został wyznaczony drogami na El Adem i do Bardiji, a punkt ciężkości natarcia znajdował się na skrzyżowaniu tych dróg, które nosiło kodową nazwę „Kings Cross”. O godz. 13:00 pierwsze czołgi z 21. DPanc. osiągnęły „Kings Cross” i otworzyły ogień w kierunku portu i miasta. W bezpośrednim zagrożeniu znalazła się kwatery dowództwa obrony twierdzy, która mieściła się w Forcie Solaro. Po południu czołgi rozpoczęły natarcie na pozycje obronne osłaniające port, a godz. 19:00 pierwsze niemieckie czołgi wkroczyły do Tobruku i... zatrzymały się. Rommel zakazał dalszego natarcia, żołnierze mieli umocnić się na zajętych pozycjach i dopiero o świcie 21 VI natarcie ponownie ruszyło. Gen. Klopper był porażony szybkością niemieckiego ataku. Gdy do kwatery

Obsługa armaty Flak 18/36 kalibru 88 mm przygotowuje się do walki.

głównej dotarły meldunki o wkroczeniu czołgów do portu i miasta, nie był w stanie racjonalnie podejmować decyzji. Nakazał zniszczyć całą dokumentację sztabową, po czym odjechał ze swoim adiutantem do sztabu południowoafrykańskiej 6. Brygady. W porcie zapanował chaos, brak było rozkazów dotyczących ewentualnego zniszczenia zapasów paliwa i amunicji. Dowódca zaopatrzenia Tobruku brygadier Thompson wydał rozkaz, aby część statków opuściła port, te jednak zostały zaatakowane przez niemieckie lotnictwo. Nie zniszczono zatem olbrzymich zapasów. W ten sposób w ręce Niemców dostało się 3 mln racji żywnościowych, 4 mln galonów paliwa, 2 tys. pojazdów mechanicznych oraz 300 tys. pocisków artyleryjskich. Do niewoli wzięto 33 tys. żołnierzy. Honor brytyjskiej armii częściowo uratowało 300 gwardzistów z 201. Brygady, którzy odmówili poddania się i przebili się przez linie niemieckie. Po 7 dniach napotkali patrol huzarów z 11. pułku i dołączyli do 8. Armii. Upadek Tobruku był całkowitym zaskoczeniem dla gen. Ritchiego. Gen. Auchinleck wprawdzie liczył się z taką możliwością, ale wydał wyraźne rozkazy nakazujące całkowite zniszczenie portu jak i zgromadzonych zapasów, do czego niestety nie doszło.

Rommel w uznaniu swoich zasług został awansowany do stopnia feldmarszałka.

Bitwa pod Al-Ghazalą.

NA DRODZE DO KAIRU

Po zdobyciu Tobruku Rommel przystąpił do realizacji planu mającego doprowadzić do zdobycia Kanału Sueskiego. Brytyjczycy w pośpiechu zorganizowali X Korpus w składzie 10. DPanc. i 8. Bryg. Panc. Działania opóźniające na granicy miał prowadzić gen. Gott ze swoim XIII Korpusem. 24 VI Rommel przystąpił do pościgu za XIII Korpusem. Brytyjczycy wycofywali się szybko i bez większych trudności. Gen. Ritchie przewidywał wydanie walnej bitwy w rejonie Mersa Matruh. Miasto miało być bronione przez X Korpus (hinduska 10. Dywizja i 50. Dywizja), XIII Korpus (1. DPanc., hinduska 26. Brygada, nowozelandzka 2. DP, 7. DPanc.) miał zorganizować obronę w rejonie Bir Sidi Hamza i Minqar Qaim. XXX Korpus gen. Norriego miał przeprowadzić kontrnatarcie wszystkimi pozostałymi jednostkami pancernymi. 25 VI gen. Auchinleck postanowił przejąć dowodzenie 8. Armią, po zapoznaniu się ze stanem przygotowań wydał rozkaz zajęcia nowej pozycji w rejonie

El-Alamejn. Rano 26 VI Brytyjczycy rozpoczęli odwrót. Rommel natychmiast zorientował się w sytuacji i wydał rozkaz ataku z marszu. Tym razem to RAF uratował 8. Armię. Lotnictwo brytyjskie powoli, ale sukcesywnie rosło w siłę, a szczególnie lotnictwo bombowe, które skutecznie powstrzymało szykujące się do natarcia czołgi z 21. DPanc. i oddziały 90. DLek. Dopiero następnego dnia jednostki te przystąpiły do natarcia pod Bir Sarahna, jednak 50. DP gen. J.S. Nicholasa była dobrze przygotowana i powstrzymała natarcie. 21. DPanc. skierowała się natychmiast pod Bir Shineina, gdzie napotkała skuteczny opór Nowozelandczyków. Dopiero 90. DLek. zdołała w rejonie Fuki przełamać pozycję hinduskiej 26. Brygady i wyjść w rejonie Gerlawy, co oznaczało, że X Korpus znalazł się w częściowym okrążeniu. Sytuację skomplikowała utrata łączności pomiędzy X i XIII Korpusem. Doprowadziło to do tego, że 28 VI X Korpus przystąpił do natarcia, które miał wykonać

z XIII Korpusem. Tymczasem gen. Gott ze swoim XIII Korpusem musiał się wycofać, aby nie dostać się w zaciskającą się kleszcze 15. i 21. DPanc. Sytuację X Korpusu dodatkowo pogorszył rozkaz odwrotu wydany przez gen. Auchinlecka, który dotarł do niektórych jednostek już w trakcie walk z Niemcami. Teraz musiały się oderwać od przeciwnika,

Włosi do Afryki skierowali większość swojego nowoczesnego uzbrojenia, jednak jego jakość była znacznie niższa od uzbrojenia brytyjskiego czy niemieckiego. Na zdjęciu Rommel ogląda włoski czołg M 13/40.

Obie walczące strony wykorzystywały Beduinów do przeprowadzania rozpoznania. Brytyjczycy stworzyli specjalne grupy LRDG (Long Range Desert Group – Grupa Dalekiego Rozpoznania Pustynnego), w skład których wchodził Arabowie.

przegrupować na południe od Gerlawy i przejść marszem do Fuki.

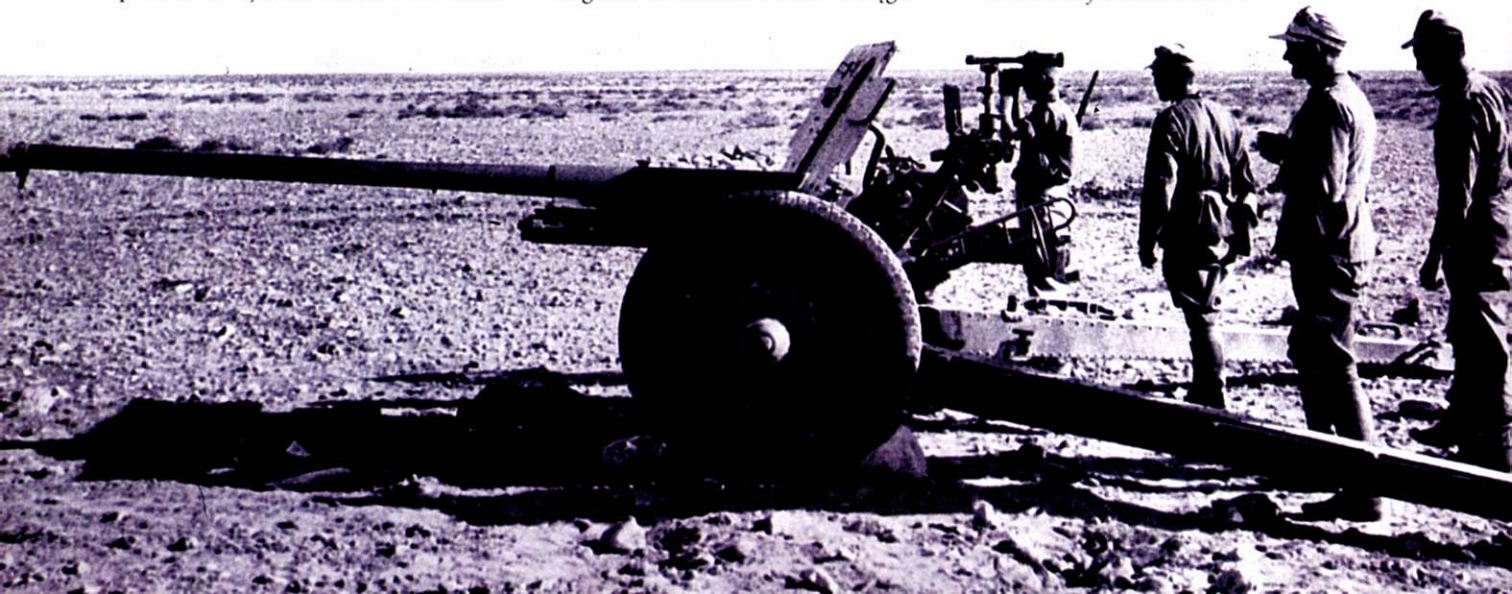
Auchinleck przewidywał dalszy odwrót, aż do delty Nilu i Aleksandrii, chciał bowiem uniknąć całkowitego rozbicia 8. Armii. 30 VI Armia Pancerna Afryka podeszła pod El-Alamejn; obie strony przygotowywały się do kolejnego starcia.

Północny odcinek broniony był przez XXX Korpus, na południu rozlokowano natomiast XIII Korpus. Rommel nakazał rozpoczęcie natarcia o świcie 1 VII, jednak zostało ono zbyt pośpiesznie przygotowane, jednostki niemieckie i włoskie były zmęczone, brakowało paliwa i amunicji. 90. DLek. zaatakowała pozycje pod El-Alamejn, które bronione były przez południowoafrykańską 2. Brygadę oraz 4. Bryg. Panc. Niemców przywitał huraganowy ogień artyleryjski, który był tak gwałtowny i celny, że przez cały dzień nie posunęli się nawet o metr do przodu. W rejonie Deir el Shein Afrika

Korpus nacierał na pozycje obsadzone przez hinduską 18. Brygadę, która została całkowicie rozbita w trakcie całodziennych walk. Następne dni przyniosły niezwykle ciężkie i krwawe zmagania w rejonie wzgórz Ruwejsat, gdzie 15. DPanc. walczyła z 22. Brygadą Czolgów, wspieraną przez 1. DPanc. 90. DLek. nie zdołała przełamać pozycji południowoafrykańskiej 1. Dywizji. Nastąpił pat. Brytyjczycy skutecznie się bronili, Niemcy i Włosi nie mieli wystarczających sił na przełamanie obrony, a Rommel ponaglał swoich dowódców, chcąc jak najszybciej wkroczyć do Aleksandrii i Kairu. 4 VII zmienił swój plan. 90. DLek. przeszła do obrony, natomiast wszystkie jednostki pancerne zostały zgrupowane na południu i miały uderzyć w kierunku równiny Himmein. Auchinleck był przygotowany na takie ruchy wojsk niemieckich, było to powtórzenie planu z Mersa Matruh. Postanowił, że na północy, gdzie broniła się 90. DLek., XXX Korpus wzmocnił australijską 9. Dywizją rozpoczęła kontrnatarcie. O świcie 10 VII linie niemieckie zostały przełamane przez 44. pułk czołgów i Australijczyków. Włoska dywizja „Sabrata” z XXI Korpusu została rozbita i zmuszona do odwrotu. Niemcy nie dysponowali wystarczającymi siłami do kontrakcji. Udało im się przy pomocy szybko ściąganych w rejon walk pododdziałów ze 164. Dywizji zorganizować obronę, co powstrzymało Australijczyków. Rommel musiał jednak zrezygnować z planowanego natarcia na południowym skrzydle i skupić się na zorganizowaniu obrony. Australijczycy zajmowali kluczowe wzgórza Tell el Eisa, o które w ciągu

następnych 4 dni toczono krwawe walki. 15. DPanc. nie zdołała jednak przełamać obrony i poniosła duże straty. W tym czasie Auchinleck postanowił zaatakować w rejonie wzgórz Ruwejsat. Do natarcia wyznaczono nowozelandzką 2. DP gen. Bernarda Freyberga, wspartą hinduską 5. Brygadą brygadiera Russela oraz 1. DPanc. gen. R. Briggsa. Nowozelandczycy ruszyli do walki nocą 14 VII i już rano zdołali zająć częściowo wzgórze, spychając włoskie dywizje „Pavia” i „Brescia”. Niemcy wprowadzili do walki jednostki pancerne, które zdołały częściowo odzyskać teren, ale Nowozelandczycy pomimo dużych strat (jeden z batalionów stracił 350 żołnierzy) utrzymali pozycje. 16 VII Niemcy ponownie zaatakowali. Wieczorem gen. Gott nakazał wycofanie dywizji gen. Freyberga. Nowozelandczycy stracili w walkach 1400 żołnierzy. Pozycja została przekazana hinduskiej 5. Brygadzie, która pomimo silnych ataków utrzymała zdobyty teren. Auchinleck po przegrupowaniu swoich sił w centrum 21 VII ponownie przystąpił do próby rozbicia Niemców. Hinduska 5. Brygada miała za zadanie całkowite opanowanie wzgórz Ruwejsat, nowozelandzka 2. Dywizja – opanowanie depresji El Mireir. Natarcie Nowozelandczyków doprowadziło do zajęcia wyznaczonych rejonów, jednak gdy Niemcy wprowadzili do walki czołgi (21. DPanc.), ponieśli ciężkie straty i zostali rozbici. Nie

W wyposażeniu 90. DLek. znalazły się znakomite armaty przeciwpancerne F-22 kalibru 76,2 mm, które Niemcy zdobyli w trakcie działań na froncie wschodnim.

otrzymali wsparcia własnych jednostek pancernych. Hindusi także początkowo odnieśli sukcesy i zajęli całość wzgórz Ruwejsat, jednak kontrnatarcie jednostek pancernych ponownie zepchnęło ich na pozycje wyjściowe.

Auchinleck postanowił podjąć ostatnią próbę przełamania pozycji Rommła, tym razem na północy. Natarcie wyszło z rejonu wzgórz Miteiriya i Deir el Dhib. Po początkowych nieznacznych sukcesach (zwłaszcza 69. Brygady i 22. Brygady Czołgów) w nocy 27 VII Brytyjczycy zostali powstrzymani. Silne przeciwuderzenie włoskiego XXI Korpusu i niemieckiej 164. Dywizji doprowadziło do rozbicia australijskiego 1. batalionu i ostatecznie do zaniechania dalszego natarcia. Obie strony poniosły duże straty, ale w lepszej sytuacji byli Brytyjczycy, którzy otrzymywali duże ilości zaopatrzenia i świeże jednostki. Rommel mógł liczyć na te jednostki, które już znajdowały się w Afryce. Jedynymi uzupełnieniami były oddziały włoskie, ale tych Niemcy nie traktowali jako pełnowartościowe. Rommel zdał sobie sprawę z tego, że już w niedalekiej przyszłości kolejna taka bitwa może zakończyć się całkowitym rozbiciem jego jednostek.

WIELKIE PORZĄDKI

Churchill nie zapomniał o uporze gen. Auchinlecka w sprawie majowej ofensywy w Cyrenajce. 3 VIII w Kairze zorganizowano specjalną konferencję dotyczącą dalszych działań na Bliskim Wschodzie. Brytyjski premier domagał się jak najszybszego wznowienia działań celem odzyskania Cyrenajki i Trypolitanii, poinformował także o zmianie na stanowisku dowódcy sił na Bliskim Wschodzie. Nowym dowódcą został mianowany gen. Harold Alexander, natomiast nowym dowódcą 8. Armii – gen. Gott.

7 VIII miały miejsce brzemienne w skutki wydarzenia. Na lotnisku Burg el Arab wylądował samolot transportowy Bristol Bombay z 216. eskadry. Załoga maszyny została powiadomio-

na, że wykona lot do Kairu i na pokład weźmie „oficera wysokiej rangi”. O godz. 16:45 na lotnisku pojawił się gen. Gott wraz z oficerami sztabu, z którymi wsiadł do samolotu. Po kilku minutach maszyna wzbijała się w powietrze. Gdy Bombay znajdował się na wysokości 20 m, nad lotniskiem pojawiły się Messerschmitty 109 z III dywizjonu 27. pułku myśliwskiego. Maszyna pilotowana przez plutonowego Bernda Schnidera zaatakowała startującego Bombaya. Ostrzał spowodował pożar obu silników, maszyna uderzyła w ziemię 8 mil za lotniskiem. Pilot i załoga zdołali się wydostać z płomieni. Nawigatorowi udało się wyprowadzić z przedziału pasażerskiego jednego oficera. Pozostali pasażerowie najprawdopodobniej zgromadzili się przy drzwiach w tylnej części kadłuba. W wyniku uszkodzeń drzwi się zablokowały i wszyscy razem z gen. Gottem ponieśli śmierć w płomieniach. Na skutek tego dramatycznego wydarzenia na scenie afrykańskich zmagania pojawił się gen. Bernard Law Montgomery, późniejszy wicehrabia Alamejn.

ALAM EL-HALFA

Po nieudanej tzw. pierwszej bitwie pod El-Alamejn Rommel przygotował kolejną ofensywę. Głównym obszarem operacyjnym była depresja El-Kattara. Pierwsze zgrupowanie składało się z 15. i 21. DPanc., włoskiego XX Korpusu (dywizje pancerne „Ariete” i „Littorio”) oraz 90. DLek. i oddziałów z włoskiego X Korpusu. Na północy znajdowały się

164. DP oraz nowo sprowadzona brygada spadochronowa „Ramcke”, które miały stanowić drugą grupę uderzeniową. Plan Rommła przewidywał skryte podejście grupy uderzeniowej na wschód, a następnie skierowanie się na północ, tak aby wyjść na tyły wojsk brytyjskich. Auchinleck przewidywał taki właśnie rozwój sytuacji i starannie przygotował plan bitwy obronnej.

Zakładał on rozbudowanie silnej pozycji obronnej w rejonie wzgórz Alam el-Halfa i połączenie jej w jeden pas na zachodzie aż do Alan Nayil Dire

Dowódca 21. DPanc. gen. von Bismarck w rozmowie z dowódcą DAK gen. Ludwigem Crüwellem.

Wykorzystywanie zdobycznego sprzętu przez oddziały DAK było powszechne, na zdjęciu zdobyty samochód ciężarowy Chevrolet.

el Munassib i na południu do depresji El-Kattara. Gen. Montgomery nie zmienił rozkazów gen. Auchinlecka (choć w swoich wspomnieniach twierdził zupełnie coś innego), całość planu i przygotowań obronnych opierała się zatem na starym planie Auchinlecka. Jedyną zmianą było wycofanie z pierwszej linii jednostek pancernych, aby nie narażać ich na straty. Na pierwszej linii pozostała jedynie 22. Bryg. Panc. brygadiera Roberta. 30 VIII Rommel przystąpił do natarcia, które z góry było skazane na niepowodzenie. Złożyły się na to dwa czynniki. Po pierwsze, 22 VIII Rommel ciężko zachorował, co znacznie ograniczyło jego pracę nad planami. Po drugie, plan zakładał głębokie na 50 km obejście pozycji brytyjskich, a do tego potrzebne były środki transportu, którymi Rommel nie dysponował. W efekcie Niemcy częściowo przebijali się przez pozycje brytyjskie, skracając obejście. Na domiar złego „Lis pustyni” nie miał prawie żadnych wiadomości o pozycji obronnej w rejonie wzgórz Alam el-Halfa. Zapewne zakładał, że Montgomery będzie improwizował w czasie bitwy tak jak dotychczas np. gen. Ritchie.

Główne siły 21. DPanc. ruszyły do natarcia późnym popołudniem 30 VIII i zaatakowały 22. Bryg. Panc. Brytyjczycy bronili się zaciekle i czołgi niemieckie nie zdołały zepchnąć ich z zajmowanych pozycji. W walkach zginął dowódca 21. DPanc. gen. von Bismarck. Operujące na wschodnim skrzydle jednostki niemieckie zepchnęły 7. DPanc. i skierowały się na Kair. Był to duży błąd. Niem-

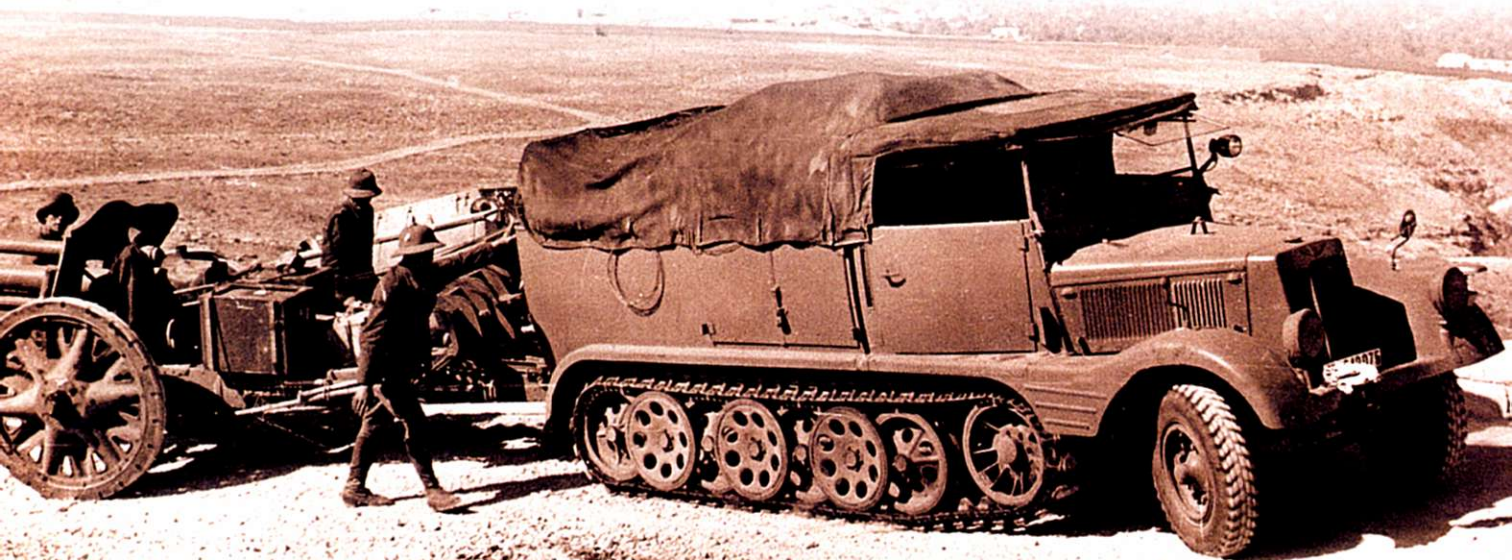
Stanowisko armaty przeciwlotniczej Flak 18/36 kalibru 88 mm. Odegrały one istotną rolę także w trakcie bitwy w rejonie wzgórz Alam el-Halfa.

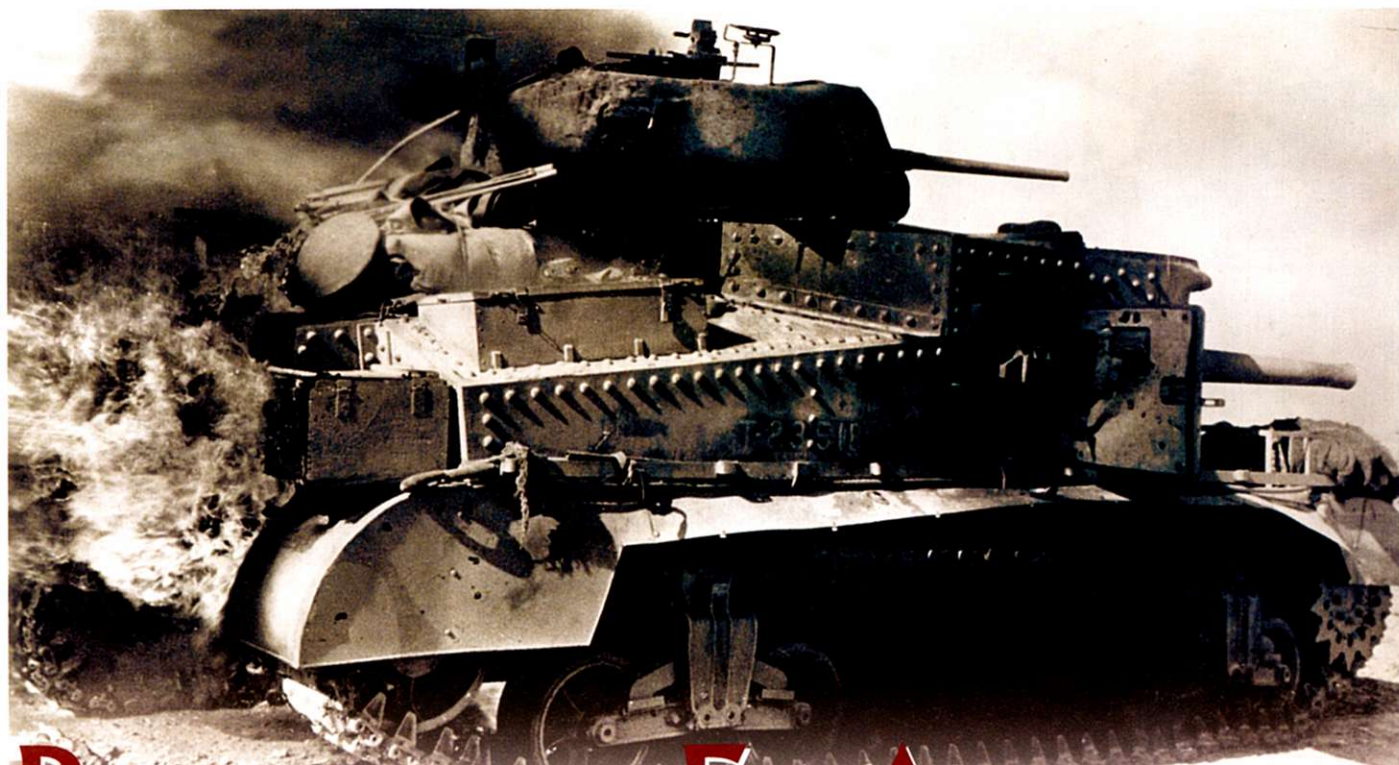

cy odsłoniли swoje skrzydło, nie odnosząc żadnych korzyści. Po pierwszych oznakach paniki jednostki brytyjskie zdołały się przegrupować i zajęły pozycje obronne. Główne zadanie przebicia się przez pozycje brytyjskie spoczywało na 21. DPanc., która została poddana ciężkiej próbie. W rejon 22. Bryg. Panc. brygadiera Roberta Montgomery wprowadził także armijną 23. Brygadę brygadiera Richardsa. Lotnictwo bombowe i myśliwskie (przystosowane do lotów szturmowych) zaatakowało linie zaopatrzeniowe. Naloty były tak dotkliwie, że już 1 IX dowódca gen. Heinz von Randow meldował o braku paliwa. W południe pozycje brytyjskie w rejonie Alam el-Halfa zostały ponownie zaatakowane. Wykrwawiona 21. DPanc. nie była w stanie nawiązać równorzędnej walki z Brytyjczykami. Rankiem 2 IX Rommel wydał rozkaz oderwania się od przeciwnika, co tak naprawdę oznaczało odwrót. Montgomery miał znakomitą okazję, aby przejść do kontrnatarcia. Niestety, ograniczył się tylko do lokal-

nego natarcia na północy, w rejonie Tell el Eisa – australijska 9. Dywizja uderzyła na pozycje 164. Dywizji. Następnie w centrum nowozelandzka 2. Dywizja zaatakowała pozycje 90. DLek. i brygady spadochronowej „Ramcke”. Decyzja nakazująca Freybergowi zajęcie przejść w polach minowych, tak aby odciąć wycofujące się główne siły niemieckie, nieprzyznająca mu jednak wystarczającego wsparcia była typowa dla Montgomery’ego. Ta hazardowa zagrywka kosztowała życie 1000 żołnierzy nowozelandzkich (w tym dwóch dowódców brygad!), którzy zostali zmasakrowani przez dobrze przygotowanych przeciwników. Nieniepokojeni Niemcy zdołali się wycofać. Była to najlepsza okazja do rozbicia jednostek Rommla, całkowicie zaprzepaszczone przez Montgomery’ego. Oznaczało to, że w niedalekiej przyszłości ponownie dojdzie do decydującego starcia.

Ciągnik SdKfz 7 holujący haubicę polową leFH18 kalibru 105 mm.

BITWA POD EL-ALAMEJN

Po zakończonej walce w rejonie wzgórz Alam el-Halfa Montgomery rozpoczął przygotowania do decydującego starcia. Zamysł samej bitwy był prawie identyczny jak poprzednio. Opierał się głównie na silnej obronie oraz dużej przewadze w sile żywej i sprzęcie. 8. Armia składała się z: X Korpusu gen. H. Lumsdena (1. DPanc. – gen. R. Briggs, 10. DPanc. – gen. A.H. Gatehouse), XIII Korpusu gen. B.C. Horrocksa (7. DPanc. – gen. A.F. Harding, 44. DP – gen. I.T. Hughes, 50. DP – gen. J.S. Nichols, Brygada Wolnych Francuzów – gen. M.P. Koenig, Samodzielna Brygada Grecka – płk Katsotas), XXX Korpusu gen. O. Leese (51. DP – gen. D.N. Wimberley, 9. DP – gen. L.J. Morshead, 2. DP – gen. B.C. Freyberg, 1. DP – gen. D.M. Pienar oraz 4. DP – gen. F.J. Tucker). Posiadano także armijne brygady czołgów: 9. (brygadier J. Currie), 23. (brygadier G.W. Richards) oraz 1. (brygadier T. Price). Brytyjczycy dysponowali

ok. 220 tys. żołnierzy, ponad 1000 czołgów, 1350 armatami i 530 samolotami. Niemcy i Włosi mogli przeciwstawić tylko 104 tys. ludzi, ok. 500 czołgów i 1500 dział. Armia Pancerna Afryka feldmarsz. Rommla składała się z: DAK (15. DPanc. – gen. G. von Voserst, 21. DPanc. – gen. von Randow i 90. DLek. – gen. von Sponeck), XX Korpusu gen. G. de Stephanisa (132. DPanc. „Ariete”, 133. DPanc. „Littorio” i 101. DZmot. „Trieste”), X Korpusu gen. N. Nebba (27. DP „Brescia”, 17. DP „Pavia”, Dywizja Spa-

dochronowa „Folgore”) oraz XXI Korpusu gen. E. Navarriniego (102. DZmot. „Trento” i 25. DP „Bologna”). Rommel dysponował także armijnymi 164. Dywizją gen. C. Langershansena, brygadą spadochronową „Ramcke” gen. B. Ramckego, włoską dywizją „Pistoia” (16. DP) oraz dywizją milicji faszystowskiej „Giovanni Fascisti”. Luftwaffe i Regia Aeronautica posiadały tylko 350 sprawnych maszyn. Lotnictwo – jak się okazało – było jednym z decydujących czynników w nadchodzącym pojedynku. Brytyjskie samoloty niszczyły

Załoga czołgu PzKpfw II odpoczywa przed walką.

Czołgi piechoty Matilda oraz Valentine do połowy 1942 r. stanowiły trzon brytyjskich jednostek pancernych w Afryce. Dopiero dostawy czołgów Grant oraz Sherman sprawiły, że Brytyjczycy mogli stawić czoła niemieckiej broni pancernej.

czyły linie zaopatrzeniowe, atakowały przemieszczające się oddziały, informowały o ruchu jednostek, a co najważniejsze, aktywnie wspierały działania wojsk nacierających. Montgomery zaplanował równoczesne uderzenie na skrzydłach północnym i południowym. Jednak aby jednostki odniosły sukces, potrzebna była znacznie większa przewaga w broni pancernej. Zrezygnował więc z takiego rozstrzygnięcia. Natarcie miało przebiegać na północy, a na południu planowano przeprowadzić natarcie wspomagające, które wiązałyby siły niemieckie.

Rommel – niepewny, czy z południa nie wyjdzie właściwe natarcie – zmuszony był do zatrzymania jednostek mogących powstrzymać Brytyjczyków. Osłabiało to odcinek północny.

Na początku września Rommel rozpoczął przygotowania do obrony. Jednak 22 IX zmuszony był wyjechać do Niemiec, aby podjąć leczenie (cierpiał na chorobę wrzodową). Dowództwo objął gen. Georg Stumme. Określił on prawdopodobny kierunek przyszłego natarcia na obszar pomiędzy wzgórzami Ruweisat i depresją Dier el Munassib, czyli centralny odcinek frontu. Skupiono tam najlepsze jednostki (15. DPanc., 133. DPanc. „Littorio”, 90. DLek., 101. DZmot. „Trieste”, 21. DPanc. i 132. DPanc. „Ariete”). Jak się okazało, Stumme popełnił błąd, który doprowadził do klęski pod El-Alamejn.

Pierwsza faza natarcia („Lekka stopa”) rozpoczęła się w nocy z 23 na 24 X. Siłami czterech dywizji (szkocka 51., południowoafrykańska 1., australijska 9. i nowozelandzka 2.) XXX Korpus zaatakował pozycje między Tell el Eisa i wzgórzami Miteiriya, gdzie broniły się niemiecka 164. Dywizja i włoska 102. DZmot. „Trento”. Po przełamaniu linii na głębokość 7–9 km w wylom miał wejść X Korpus (1. i 10. DPanc.), którego celem było osłanianie nacierającej jednostki przed ewentualnym kontratakiem. Zadaniem XIII Korpusu

na południu było przeprowadzenie pozorowanego natarcia i związanie sił niemieckich.

Natarcie XXX Korpusu zaczęło się o godz. 23:00 piętnastominutowym przygotowaniem artyleryjskim. Następnie pozycje niemieckie zostały zbombardowane przez samoloty. Gdy opadł kurz i pył, do akcji włączyła się artyleria średnia, kładąc ogień zaporowy. Saperzy przystąpili do rozminowywania. Natarcie zakończono przed świtem, wszystkie dywizje umocniły się i przeszły do obrony. Niemiecki opór był silny i nie pozwolili na znaczące sukcesy terenowe, tylko nowozelandzka 2. Dywizja zdobyła zakładany przedmiot natarcia (wzgórze Miteiriya). Pozostałe jednostki osiągnęły tylko nieznaczne postępy. Rankiem do ataku przystąpiły brytyjskie czołgi. Pośród dywizjami australijską i szkocką nacierała 1. DPanc., natomiast 10. DPanc. atakowała pomiędzy nowozelandzką 2. Dywizją a południowoafrykańską. Ponieważ Australijczycy i Szkoci nie zdobyli zakładanych pozycji, czołgi 2. Bryg. Panc. utknęły na polach minowych po przejechaniu zaledwie 2 km, pozostałe brygady nie wyszły nawet z pozycji wyjściowych. 8. Bryg. Panc. z 10. DPanc. znacząco wsparła nacierających Nowozelandczyków, co pozwoliło im na umocnienie pozycji. 9. Bryg. Panc., nie czekając na piechotę, wysunęła się do przodu, jednak natychmiast została powstrzymana przez

Pancerne pobojuwisko – zniszczony czołg i rozbita kolumna transportowa.

Niemców, ponosząc znaczne straty. Rankiem pozycje 164. Dywizji wizytował gen. Stumme wraz z szefem sztabu płk. Andreasem Büchtingiem. Samochód, którym jechali, został zaatakowany przez brytyjskie samoloty. Płk Büchting został śmiertelnie trafiony, a gen. Stumme zmarł na atak serca. W zaistniałej sytuacji dowódcą Armii Pancernej Afryka został gen. Wilhelm von Thoma.

Po południu doszło do pierwszego starcia jednostek pancernych. Montgomery nakazał dowódcy 1. DPanc. podjęcie natarcia i zdobycie wzgórza Kidney. Jako pierwsza do ataku ruszyła 2. Brygada dowodzona przez brygadiera Fishera. Niemcy wprowadzili do walki czołgi z 15. DPanc. i włoskiej 133. DPanc. „Littorio”. Starcie nie przyniosło rozstrzygnięcia, obie strony straciły ok. 40 maszyn. Wobec tego do walki miała się włączyć 10. DPanc. gen. Gatehouse’a, która dysponowała ok. 400 czołgami. Brytyjczycy stosunkowo szybko zorganizowali swoje siły i natarcie miało nastąpić o godz. 22:00. Jednak tuż przedtem je odwołano. Okazało się, że „Monty” rozkazał zmienić kierunek natarcia z południowo-zachodniego na zachodni – tam, gdzie nacierała 1. Dywizja. Spowodowało to konieczność przygotowania nowych przejść w polach minowych w kierunku na El Wishka. Zgrupowanie 10. DPanc. nie uszło uwagi Niemców. Zostało zaatakowane przez lotnictwo i poniosło ciężkie straty. Tylko pułk „Staffordshire” był w stanie rozpocząć natarcie o wyznaczonej godzinie. Pozostałe pułki po przegrupowaniu zostały rozkazem dowództwa 8. Armii odwołane i nakazano im... nacierać zgodnie z pierwotnym planem na Miteiriya. Pułk „Staffordshire” samotnie wyruszył na El Wishka, gdyż nie wiedział o odwołaniu natarcia. Stracił 30 maszyn. Na szczęście dla Brytyjczyków 8. Bryg. Panc. wspierana przez armijną 9. Brygadę Czołgów gen. Curriego rozpoczęła natarcie na Miteiriya i po południu 25 X zdołała przełamać linie niemieckie i zająć wzgórze. Walka Brytyjczyków okazała się jednak daremna, wieczorem

„Monty” nakazał odwrót. Montgomery’emu chodziło głównie o zniszczenie jednostek pancernych w otwartym boju, co jednak się nie udało. Postanowił zatem skupić całą uwagę na odcinku australijskiej 9. Dywizji i szkockiej 51. Dywizji, gdzie skierował 1. DPanc. i armijną 23. Brygadę Czołgów. 10. DPanc. została wycofana z frontu w celu przegrupowania.

Natarcie 1. DPanc., która wspierana była przez szkocką 51. Dywizję, nie przyniosło powodzenia. Jednak natarcie australijskiej 26. Brygady dowodzonej przez brygadiera Witheada przyniosło olbrzymi sukces w postaci opanowania wzgórza 29. Ten punkt terenowy miał kluczowe znaczenie dla dalszych zmagania. Niemcy obsadzili go 125. pułkiem, który jednak nie wytrzymał brawurowego natarcia Australijczyków. Withead wykorzystał w natarciu carrier (transportery gąsienicowe), które obsadziła piechota. Silne przygotowanie artyleryjskie osłabiło obronę niemiecką, następnie piechota na carrierach w trzech kolumnach wpadła na okopy niemieckie. Doszło do walki wręcz, w której Australijczycy zadali duże straty 125. pułkowi grenadierów.

25 X na front pod El-Alamejn przyleciał Rommel, który przerwał leczenie. Postępy Australijczyków sprawiły go w konsternację i następnego dnia wydał rozkaz przystąpienia do kontrnatarcia. Atak miały wykonać 15. DPanc. oraz 164. Dywizja. Skrzydło nacierających jednostek osłaniał włoski XXI Korpus (dywizje „Trento” i „Bologna”). Siła niemieckiego natarcia została osłabiona przez nasilone naloty lotnicze. W ten

Transporter SdKfz 250/3 z 3. dywizjonu 155. pułku artylerii 21. DPanc.

sposób czołgi brytyjskie z 1. DPanc. mogły nawiązać równorzędny pojedynek z załogami z 15. DPanc. Niemcy nie przełamali frontu. Montgomery postanowił ponownie uruchomić północny odcinek frontu. Główne natarcie miało przebiegać wzdłuż linii kolejowej. Zamierzeniem Montgomery’ego było ciągłe nękanie Rommla; mając olbrzymią przewagę w wyposażeniu i liczebności zaangażowanych oddziałów, mógł sobie pozwolić na większe straty. Dla Rommla utrata każdego czołgu oznaczała poważne ograniczenie możliwości prowadzenia wojny na pustyni.

Ostrzał z armat Flak 18/36 kalibru 88 mm na dalekich dystansach dawał Niemcom znaczną przewagę w starciach z Brytyjczykami.

Niemiecki czołg PzKpfw III zajmuje stanowisko bojowe. Widoczne są elementy wyposażenia (zapasowe ogniwa gąsienic, koła jezdne) przewożone na panczeru przednim, stanowiące jednocześnie dodatkową osłonę pojazdu.

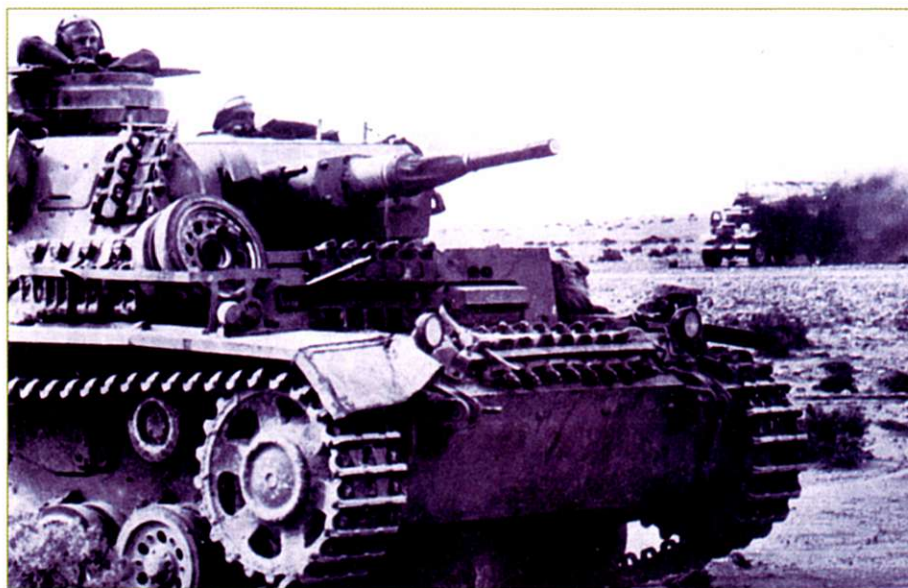
Brytyjczycy zarządzili przegrupowanie na całym froncie. Równocześnie dotychczasowe pozycje australijskiej 9. Dywizji oraz 1. DPanc. zostały wzmocnione artylerią i czołgami (7. Bryg. Zmot. obsadziła zachodnią część wzgórza Kidney; jak pokazał następny dzień, było to znakomite posunięcie). Rommel postanowił zaciągnąć w tamten rejon 21. DPanc., która razem z 15. DPanc. miała odzyskać teren obsadzony przez 1. DPanc. O godz. 16:00 ruszyło natarcie na wzgórze Kidney. Artyleria przeciwpancerna wyposażona była w doskonałe armaty przeciwpancerne; 6-funtówki zebrały krwawe żniwo wśród nacierających czołgów 21. DPanc. Tylko jeden dywizjon z 2. Bryg. Strz. zdołał zniszczyć aż 32 niemieckie czołgi. Wieczorem Rommel postanowił zaniechać natarcia. 27 i 28 X Niemcy przeprowadzili liczne nękające kontrataki. 1. DPanc. wytrzymała także te trudne dni. Wieczorem 28 X jednostka gen. Briggsa została złuzowana i wysłana na odpoczynek. Australijczycy otrzymali rozkaz przełamania obrony 164. Dywizji i 90. DLek. wzdłuż linii kolejowej. 29 X o godz. 22:00 do natarcia przystąpiły 20. i 26. Bryg. Strz., wspierane przez 23. Brygadę Czołgów. Początkowo Australijczycy uzyskali niewielkie postępy. Dopiero 30 X wieczorem 24. Brygada zdołała przełamać pozycje i zająć mały odcinek torów kolejowych. Natarcie kontynuowała 26. Brygada. Rommel uznał to za zdobycie linii kolejowej i natychmiast skierował w ten rejon

siły pancerne. Przez cały następny dzień Australijczycy odpierali zaciekle kontrnatarcia 21. DPanc. i 90. DLek. 1 XI Niemcy pogodzili się z obecnością Australijczyków. Skierowanie w ten rejon sił niemieckich pozwoliło Montgomery'emu na przeprowadzenie rozstrzygającego natarcia.

Nowe natarcie miało wyjść na zachód w kierunku na Tell el Aqqaqir pomiędzy wzgórzem Kidney i wzgórzem 29. Przełamania miały dokonać: nowozelandzka 2. Dywizja wzmocniona 121. Brygadą z 50. Dywizji, 152. Brygadą ze szkockiej 51. Dywizji oraz 9. Bryg. Panc. Po przełamaniu w wyłom miała wejść 1. DPanc. wzmocniona 8. Bryg. Panc. Gen. Freyberg miał nacierać na pozycje bronione przez 155. pułk grenadierów ze 164. Dywizji oraz włoską 133. DPanc. „Littorio”. Natarcie rozpoczęło się 2 XI o godz. 1:00 nawałą ogniową wykonaną przez 360 dział. Po dwóch godzinach brygady 121. i 152. zajęły Tell el Aqqaqir, a następnie Sidi Abd

el Rahman, gdzie zatrzymały się i rozbudowały linie obronne. O godz. 6:00 do natarcia ruszyła 9. Bryg. Panc. ze swoimi 95 czołgami. Niestety, Niemcy dysponowali armatami Flak 18/36 kalibru 88 mm, które były postrachem brytyjskich czołgistów. Rozpoczął się krwawy i zacięty bój. Po godzinie na polu walki 9. Brygada pozostawiła 72 wozy. O godz. 7:00 w rejon walk przybyły pierwsze czołgi 1. DPanc. Gen. Briggs zachował zimną krew, ugrupował swoją dywizję w szyku obronnym i czekał na atak von Thomy. Rzeczywiście – Niemcy, chcąc wykorzystać sukces, ruszyli do ataku i to był ich błąd. Brytyjczycy dysponowali znaczną przewagą w artylerii przeciwpancernej. Do godzin wieczornych trwała zacięta walka 120 niemieckich czołgów ze 110 brytyjskimi. Niemcy stracili 73 maszyny, Brytyjczycy tylko 50. Po zapoznaniu się z raportami Rommel 3 XI nakazał stopniowe wycofanie się i oderwanie od przeciwnika.

Brytyjczycy szybko się zorientowali, że Rommel wycofuje swoje siły. Jednostki niemieckie opuszczały stanowiska, pozostawiając silne oddziały ubezpieczenia, które wiązały walką jednostki brytyjskie. Nie pozwoliło to na całkowite rozbitcie sił włosko-niemieckich. Największe sukcesy zanotowano na odcinkach bronionych przez jednostki włoskie. Zwłaszcza XX Korpus poniósł olbrzymie straty w walkach z 7. DPanc. Rommel stracił prawie 60 tys. żołnierzy, ok. 450 wozów bojowych oraz 1000 dział. Brytyjczycy stracili 13,5 tys. zabitych i rannych oraz ok. 150 czołgów.

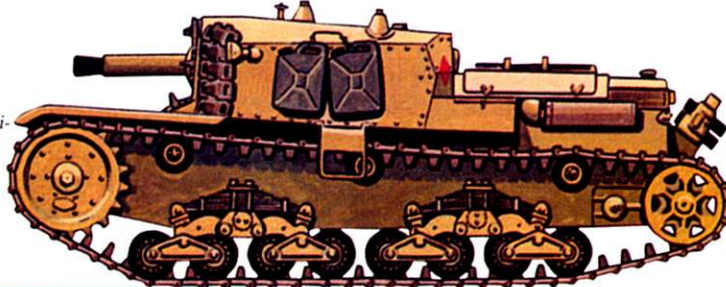
Załoga PzKpfw III Ausf. G w oczekiwaniu na brytyjskie natarcie, na drugim planie płonie brytyjski samochód ciężarowy.

■ DZIAŁO SAMOBIEŻNE SEMOVENTE M 40 75/18

WŁOCHY

Chociaż pojazd ten był uzbrojony w haubicę, to jego przeznaczeniem było zwalczanie czołgów. Na podwoziu czołgu ustawiono w 1941 r. pancerną nadbudówkę z umieszczoną w jej wnętrzu haubicą kalibru 75 mm o masie zaledwie 172 kg i szybkostrzelności 6–8 wystrzałów na minutę. W czasie produkcji wykorzystywano podwozia czołgów M 11, M 13, M 14 i M 15. Działa tego typu należące do dywizji „Ariete” przeszły chrzest bojowy w styczniu 1942 r. na terenie Libii. W 1943 r. opracowano trzy wersje z armatą kalibru 75 mm: M 41 75/32, M 42M 75/34 i M 43 75/46, oraz M 42L 105/25 z armatą 105 mm.

Działo samobieżne Semovente M 40 75/18 w malowaniu pustynnym. Na przedniej płycie wieży widoczne są zapasowe ogniwa gaśnicie, zapewniające dodatkową ochronę załodze pojazdu.

DANE TECHNICZNE

M 40 75/18 / M 42 75/18 / M 42M 75/34

- Masa całkowita: 13 100 kg / 13 200 kg (maksymalna 14 400 kg) / ok. 15 000 kg
- Długość: 4920 mm / 5040 mm / 5690 mm
- Szerokość: 2230 mm
- Wysokość: 1800 mm / 1800 mm / 1850 mm
- Silnik: ośmiocylindrowy rzędowy wysokoprężny chłodzony cieczą SPA 8T o mocy 92 kW (125 KM) / ośmiocylindrowy rzędowy silnik gaźnikowy chłodzony cieczą SPA 15T o mocy 107 kW (145 KM) – M 42, M 42M
- Prędkość na drodze: 31 km/h / 32 km/h / 38 km/h
- Prędkość w terenie: 14 km/h / 15 km/h / 15 km/h
- Zasięg na drodze: 200–230 km
- Załoga: 3
- Uzbrojenie: haubica 75 mm (44–100 pocisków) / armata 75 mm (42 pociski); M 40 – km 6,5 mm Breda; M 42 i M 42M – km 8 mm (1104 naboje)
- Grubość pancerza: 14–35 mm / do 40 mm / 15–60 mm

Włoskie działo samobieżne M 40 75/18.

CIEKAWY INFORMACJE

- Do 12 IX 1943 r. zbudowano 810 dział z haubicami 75 mm, z czego 123 przejął Wehrmacht. Zbudowano także 25 dział M 41 75/32 i 90 M 42M 75/34, z tych ostatnich Niemcy przejęli 36.
- Po kapitulacji Włoch w latach 1944–1945 zbudowano dla Wehrmachtu 55 dział M 42 75/18 i 80 M 42M 75/34.

■ CZOŁG SZYBKIE MK VI CRUSADER (A15)

WIELKA BRYTANIA

DANE TECHNICZNE CRUSADER I / II / III

- Masa całkowita: 18 800 kg / 19 000 kg / 19 800 kg
- Długość: 5980 mm (ze zbiornikami 6290–6310 mm)
- Szerokość: 2640 mm (z osłonami 2760 mm)
- Wysokość: 2200 mm / 2200 mm / 2240 mm
- Silnik: dwunastocylindrowy widlasty gaźnikowy chłodzony cieczą Nuffield Liberty Mk II o mocy 250 kW (340 KM)
- Prędkość na drodze: 43,3 km/h
- Prędkość w terenie: 24 km/h
- Zasięg na drodze: ponad 300 km
- Zasięg w terenie: 180–220 km
- Załoga: 5 / 4–5 / 3
- Uzbrojenie: armata 40 mm (100–130 pocisków), km 7,9 mm Besa (2500–5050 naboje) i ewentualnie km 7,7 mm Bren (600 naboje) / armata 40 mm, km 7,9 mm / armata 57 mm (65 pocisków), km 7,9 mm (3750 naboje)
- Grubość pancerza: 7–39 mm / do 40 mm / do 51 mm

Była to powiększona wersja czołgu A 13 Covenant, opracowana jeszcze przed wojną. Po raz pierwszy czołgów tego typu użyto w czerwcu 1941 r. Produkowano wersje: Crusader I, IA, I CS, II z pogrubionym pancerzem, II CS i III z powiększoną wieżą. Czołgi Crusader CS były wozami wsparcia z haubicą 76,2 mm. Crusader I i początkowo Crusader II miały w przodzie kadłuba wieżyczkę z karabinem maszynowym. W pierwszych miesiącach użytkowania czołgi te ulegały licznym awariom. Z powodu niezbyt grubego pancerza używano ich tylko do końca działań w Afryce. Później podwozie czołgu posłużyło do budowy samobieżnego działka przeciwlotniczego Crusader AA. Na czołgach tego typu szkolili się Wielkiej Brytanii polscy pancernicy.

Brytyjski czołg Crusader III w standardowym zielonym malowaniu pojazdów 6. Dywizji Pancerniej w czasie walk w Tunezji.

CIEKAWY INFORMACJE

- Crusader był projektowany do działań w Europie. Podczas pierwszego boju więcej czołgów wyeliminowały awarie niż zniszczyły niemieckie działa.
- Zbudowano 4940 czołgów z zamówienia na 5700 sztuk.
- Kilka czołgów wykonano w wersji Crusader III CS, uzbrojonej w haubicę 95 mm.

Crusader II australijskiego pułku kawalerii pancerniej sfotografowany w okolicach El-Alamejn.

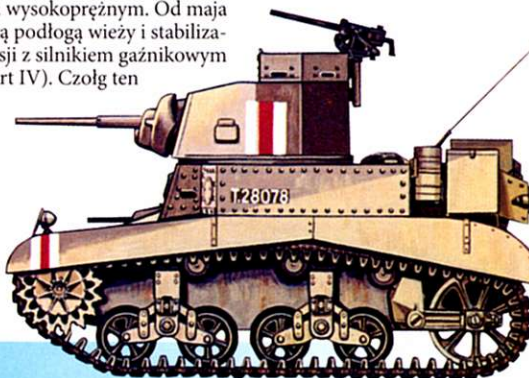

■ CZOŁG LEKKI M3 GENERAL STUART

USA

W 1940 r. rozpoczęto intensywną rozbudowę amerykańskich wojsk pancernych. Aby jak w najkrótszym czasie uzyskać potrzebny sprzęt, postanowiono poddać gruntownej modernizacji dotychczas budowane czołgi. W kategorii czołgów lekkich planowano zmodernizować typ M2A4, budowany przez firmę ACFC. Zmieniono w nim podwozie, powiększając koło napinające tak, że było ono jednocześnie jezdne. Pogrubiono przedni pancerz i zmieniono jazdmo armaty. Pod oznaczeniem M3 zbudowano 4526 czołgów z silnikiem gaźnikowym i 1285 z silnikiem wysokoprężnym. Od maja 1942 r. budowano wersję M3A1 z obrotową podłogą wieży i stabilizatorem armaty. Powstało 4410 sztuk tej wersji z silnikiem gaźnikowym (Stuart III) i tylko 211 z dieslowskim (Stuart IV). Czołg ten miał przestarzałą sylwetkę oraz niezbyt silne uzbrojenie i opancerzenie, ale był szybki, zwrotny, niezawodny w eksploatacji i łatwy w obsłudze.

Czołg lekki M3 General Stuart z 3. Królewskiego Pułku Pancernego, walczącego w ramach 8. Armii.

DANE TECHNICZNE M3A1 (STUART III) / M3A1 DIESEL (STUART IV)

- Masa całkowita: 12 900 kg
- Długość: 4520 mm
- Szerokość: 2240 mm
- Wysokość: 2390 mm
- Silnik: gaźnikowy, gwiazdowy siedmiocylindrowy chłodzony powietrzem Continental W-670-91 o mocy 184 kW (250 KM) / wysokoprężny, gwiazdowy dziewięciocylindrowy chłodzony powietrzem Guiberson T-1020-4 o mocy 162 kW (220 KM)
- Prędkość: 58 km/h
- Zasięg: 112–217 km/145 km
- Załoga: 4
- Uzbrojenie: armata 37 mm M6 (106–116 pocisków), 3 km 7,62 mm Browning M1919A4 (6400–7220 naboje), wyrzutnia granatów dymnych 50,8 mm (tylko w brytyjskich)
- Grubość pancerza: kadłub 16–44 mm; wieża 32–51 mm

Czołg Stuart Mk III, będący brytyjską wersją amerykańskiego M3A1.

CIEKAWY INFORMACJE

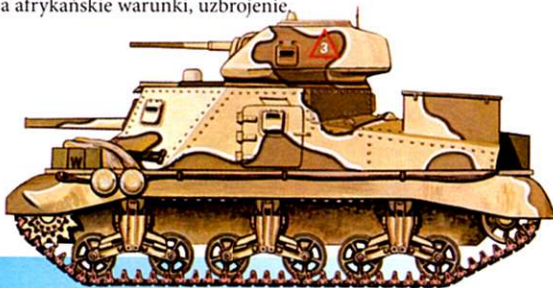
- M3 General Stuart był pierwszym amerykańskim czołgiem przyjętym do uzbrojenia armii brytyjskiej.
- W latach 1941–1942 armia brytyjska otrzymała 1834 czołgi M3, a w latach 1942–1943 1594 czołgi M3A1.
- Stabilizator armaty w wersji M3A1 był tak kłopotliwy w użyciu, że często musiano go demontować.

■ M3 GENERAL GRANT / GENERAL LEE

USA

W chwili wybuchu wojny armia amerykańska miała do dyspozycji jeden typ czołgu średniego M2 o uzbrojeniu i pancerzu czołgu lekkiego. W 1940 r. czołg ten gruntownie przekonstruowano i przezbudowano. W kadłubie została umieszczona uniwersalna armata 75 mm z ograniczonym polem ostrzału, a na kadłubie – wieża z armatą przeciwpancerną 37 mm i wieżyczką z przeciwlotniczym karabinem maszynowym. Produkcję pod oznaczeniem M3 uruchomiono w styczniu 1941 r., a pierwszy egzemplarz był gotowy 13 III. Czołg produkowano dla armii amerykańskiej w wersji oryginalnej, a dla brytyjskiej – z większą wieżą i bez wieżyczki jako General Grant. Kadłub budowano w trzech wariantach: nitowanym, spawanym i odlewanym. Stosowano silniki gaźnikowe i wysokoprężne. Mimo wielu wad czołgi te chwalono za ich potężne, jak na afrykańskie warunki, uzbrojenie.

Należący do Brytyjczyków czołg M3 General Grant w malowaniu pustynnym.

■ CIEKAWY INFORMACJE

- W latach 1941–1942 zbudowano 6258 czołgów M3, z tego 4924 M3, 300 M3A1, 12 M3A2, 322 M3A3, 109 M3A4 i 591 M3A5.
- Wielka Brytania otrzymała 2887 czołgów M3, Związek Radziecki – 1386, a kraje Ameryki Południowej – 104.

DANE TECHNICZNE M3 GENERAL GRANT I

- Masa całkowita: 28 100 kg
- Długość: 5640 mm
- Szerokość: 2720 mm
- Wysokość: 3020 mm
- Silnik: gaźnikowy, gwiazdowy dziewięciocylindrowy chłodzony powietrzem Continental R 975 EC2 o mocy 250 kW (340 KM) lub dwurzędowe sześciocylindrowe dwusuwowe dieslowskie chłodzone płynem General Motors 6-71 o łącznej mocy 276 kW (375 KM)
- Prędkość: 38,5 km/h
- Zasięg: 230 km
- Załoga: 6
- Uzbrojenie: armata 75 mm M2 lub M3 (65 pocisków); armata 37 mm M5 lub M6 (128 pocisków); 2–3 km 7,62 mm Browning M 1919A4 (4084 naboje); wyrzutnia granatów dymnych 50,8 mm (14 granatów)
- Grubość pancerza: kadłub do 51 mm, wieża do 76 mm

Czołg M3 General Lee z kompanii F 2. batalionu 13. ppanc. 1. DPanc. sfotografowany w pobliżu Suk El-Kemis 23 XI 1942 r.

■ CZOŁG ŚREDNI M4 GENERAL SHERMAN

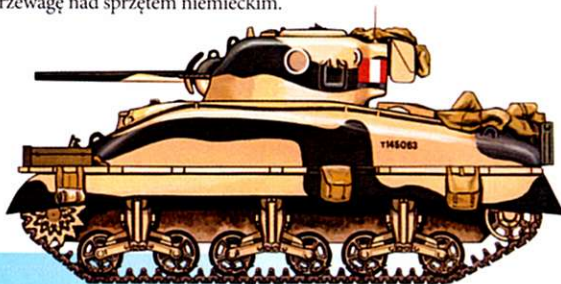
USA

DANE TECHNICZNE M4 / M4(105)

- Masa całkowita: 30 200 kg / 31 500 kg
- Długość: 6200 mm
- Szerokość: 2670 mm
- Wysokość: 2940 mm
- Silnik: gaźnikowy, gwiazdowy dziewięciocylindrowy chłodzony powietrzem Continental (Wright Whirlwind) R 975 C4 o mocy 294 kW (400 KM)
- Prędkość: 39 km/h / 38,6 km/h
- Zasięg na drodze: 192 km / 160 km
- Załoga: 5
- Uzbrojenie: armata 75 mm (97 pocisków) / haubica 105 mm M4 (66 pocisków): km 12,7 mm Browning HB2 (300–600 naboje), 2 km 7,62 mm Browning M 1919A4 (4000–4750 naboje), wyrzutnia granatów dymnych 50,8 mm (12 granatów)
- Grubość pancerza: kadłub do 76 mm / 108 mm, wieża do 76 mm / 91 mm

Czołg ten był kolejną prowizorką budowaną dla armii amerykańskiej, a stał się jednym z najbardziej znanych wozów bojowych w historii. Z powodzeniem zastąpił inną prowizorkę, czyli M3 średni. Do pracy nad projektem przystąpiono w lutym 1941 r., a prototyp oznaczony T6 był gotowy 2 IX. W czołgu tym wykorzystano podwozie i dolną część kadłuba M3, na którym ustawiono nową górę kadłuba z jedną wieżą wyposażoną w armatę 75 mm. Zakłady Lima Locomotive Company wypuściły pierwsze seryjne czołgi z odlewanym kadłubem (M4A1) w lutym 1942 r. W marcu zakłady Pressed Steel rozpoczęły budowę wersji M4 i zbudowały 1000 egzemplarzy tej wersji. Zakłady American Locomotive zbudowały 2150 sztuk, zakłady Baldwin Locomotive – 1233, zakłady Chrysler – 1676, a zakłady Pullman Standard – 689. Czołgi M4 (252 sztuki) zadebiutowały w bitwie pod El-Alamejn, wykazując przewagę nad sprzętem niemieckim.

M4A1 Sherman walczący w ramach 1. DPanc. pod El-Alamejn. W tym czasie większość czołgów tej jednostki otrzymała nowy kamuflaż – ciemnoszare plamy naniesione na warstwę podstawową w kolorze piasku.

■ CIEKAWY INFORMACJE

- Zbudowano 6748 sztuk M4, 800 sztuk M4(105) i 841 M4(105)HVSS.
- Wielka Brytania otrzymała 2096 sztuk M4 (Sherman I) i 593 M4(105) (Sherman IB).
- Cechą charakterystyczną pierwszych czołgów M4 była trzyczęściowa osłona przekładni.

Czołgi M4 General Sherman wkraczają do walki pod El-Alamejn.

■ TRANSPORTER OPANCERZONY SdKfz 250

NIEMCY

Jeszcze przed wojną w III Rzeszy przystąpiono do prac nad małym transporterem stanowiącym uzupełnienie dla cięższego SdKfz 251. Do jego budowy wykorzystano podwozie ciągnika półgąsienicowego D 7p-Zgkw 1 ton i opancerzone nadwozie firmy Büssing-NAG. Prototyp był gotowy pod koniec 1939 r., a produkcja seryjna ruszyła w czerwcu 1940 r. Pojazd budowano w kilkunastu wersjach: 250/1 – transporter piechoty, 250/2 – ruchoma stacja telefoniczna, 250/3 – z radiostacją, 250/4 – obrony przeciwlotniczej, 250/5 – obserwacyjny dla artylerii, 250/6 – transporter amunicji, 250/7 – z moździerzem 80 mm, 250/8 – z armatą 75 mm, 250/9 – z działkiem 20 mm w obrotowej wieży, 250/10 – z armatą 37 mm, 250/11 – z rusznicą ppanc. 28 mm, 250/12 – pomiarowy artylerii. Na tym samym podwoziu budowano podobne: SdKfz 252 – transporter amunicji i SdKfz 253 – obserwacyjny dla artylerii. Obydwa były przeznaczone dla oddziałów artylerii samobieżnej.

Transporter opancerzony SdKfz 250/3 „Greif” będący osobistą maszyną dowódcy niemieckich sił w Afryce gen. Erwina Rommla.

■ CIEKAWY INFORMACJE

- W latach 1940–1945 zbudowano 6628 sztuk SdKfz 250, 413 SdKfz 252 i 285 SdKfz 253.
- Transporter budowano z dwoma wersjami kadłuba: tzw. starą (alt) z podciętymi burtami i nową (neu) z płaskimi burtami.

DANE TECHNICZNE

- Masa całkowita: 5800 kg
- Długość: 4560 mm
- Szerokość: 1945 mm
- Wysokość: 1660 mm
- Silnik: gaźnikowy, sześciocylindrowy chłodzony cieczą Maybach HL 42 TRKM, o mocy 74 kW (100 KM)
- Prędkość: 65 km/h
- Zasięg na drodze: 320 km
- Zasięg w terenie: 200 km
- Załoga: 2–6
- Uzbrojenie: km MG 34 lub MG 42 7,9 mm (2010 naboje)
- Grubość pancerza: 8–14,5 mm

Wóz dowodzenia gen. Erwina Rommla SdKfz 250/3 „Greif”.

KALENDARIUM

NAJWAŻNIEJSZE WYDARZENIA LIPCA 1941

Tadeusz Boy-Żeleński, jeden z aresztowanych przez Niemców 3 VII 1941 r. we Lwowie.

3 VII: we Lwowie mają miejsce aresztowania miejscowej inteligencji. Wśród zatrzymanych są przedstawiciele nauki i kultury polskiej, m.in. Kazimierz Bartel i Tadeusz Boy-Żeleński

Oddziały niemieckie zajęły Lwów 29 VI 1941 r. Kilka dni później, wieczorem 3 VII, na podstawie przygotowanych wcześniej list polskiej inteligencji gestapo dokonało aresztowań ludzi polskiej nauki i kultury. W aresztowaniach oprócz Niemców uczestniczył ukraiński batalion Nachtigall. Zatrzymano 28 profesorów i wykładowców uczelni lwowskich, członków ich rodzin i gości, którzy akurat przebywali w mieszkaniach aresztowanych (jedną z takich osób był Tadeusz Boy-Żeleński, którego nazwiska brakowało na listach gestapo). Wszystkich przewieziono do Zakładu Wychowawczego im. Abrahamowiczów, skąd potem zabrano ich na miejsce egzekucji. Zostali zabici wczesnym rankiem następnego dnia na zboczach Kadeckiej Góry w pobliżu ul. Wuleckiej.

3 VII: Stalin rozkazuje stosować taktykę „spalonej ziemi” i w każdy możliwy sposób stawiać napastnikowi opór

W przemówieniu radiowym transmitowanym na terenie całego ZSRR Józef Stalin, stojący na czele Państwowego Komitetu Obrony, zwraca się do mieszkańców kraju. Apeluje do „braci i siostr” o podjęcie „wojny totalnej” z nacierającymi faszystami, nie tylko we współczesnym pojęciu tych słów, lecz także na sposób „staroruski”. Rozkazuje niszczenie wszelkich ośrodków przemysłowych, zasobów, magazynów. To, czego nie można ewakuować, musi zostać zniszczone. Mówi: „Nie wolno nam zostawić wrogowi ani kilograma zboża, ani litra benzyny”. Miało to swoje uzasadnienie – olbrzymie przestrzenie ZSRR stwarzały gigantyczne problemy zaopatrzeniowe. Niemcom powoli zaczynało brakować paliwa i amunicji; w planach zaopatrzeniowych niemieckich kwaterymistrzostw coraz ważniejszą pozycją były zapasy zdobyte podczas natarcia. W przemówieniu przywódca ZSRR nakazywał też niszczenie domostw, fabryk, mostów, dróg – całej infrastruktury kraju. Wielu mieszkańców ZSRR posłuchało go – nie tyle z powodu sympatii do komunizmu, ile z pobudek patriotycznych i miłości do Matuszki Rosji.

Zniszczone fabryki, magazyny i miasta – rozkaz Stalina był wypełniany wszędzie tam, gdzie czas pozwalał na zburzenie infrastruktury przed wkroczeniem Niemców.

5 VII: Broz-Tito wydaje apel do wszystkich obywateli Jugosławii

Josip Broz-Tito, jugosłowiański komunista, który przejął kontrolę nad wieloma byłymi żołnierzami jugosłowiańskimi ukrywającymi się w górach zaatakowanego przez Niemców kraju wydaje odezwę, w której apeluje: „Powstańmy niczym jeden mąż w walce przeciwko najeźdźcy i zdrajcom”. Broz-Tito ma doświadczenie w walkach z faszystami – wcześniej był dowódcą oddziału walczącego przeciwko frankistom w czasie wojny domowej w Hiszpanii. Oprócz kierowanej przez niego partyzantki w Jugosławii działają także inne grupy, jak oddział pod dowództwem płk. Draży Mihailowicia, który jednak odrzuca propozycję wspólnej walki z agresorem. Dla płk. Mihailowicia komuniści są gorsi od faszystów.

Josip Broz-Tito, przywódca jugosłowiańskiej partyzantki komunistycznej.

LIPIEC 1941

- 1: obowiązki brytyjskiego głównodowodzącego na Środkowym Wschodzie obejmuje gen. Claude Auchinleck. Zastępuje on gen. Archibalda Wavella, który objął stanowisko głównodowodzącego w Indiach
- 1: wszyscy mężczyźni w Stanach Zjednoczonych liczący 21 i więcej lat mają obowiązek zarejestrować się do poboru
- 1: samoloty US Navy zaczynają patrolować północny Atlantyk w poszukiwaniu niemieckich U-Bootów
- 2: radzieckim dowódcą frontu zachodniego zostaje mianowany marsz. Siemion Timoszenko
- 2: bombowce RAF uszkadzają stacjonujący w Breście krążownik „Prinz Eugen”
- 3: poddaje się włoski garnizon etiopskiej twierdzy Debre Tabor
- 3: Stalin rozkazuje stosować taktykę „spalonej ziemi”
- 3: aresztowania polskiej inteligencji we Lwowie
- 4: w Kownie litewscy policjanci zabijają 463 osoby narodowości żydowskiej
- 5: w pobliżu Lwowa oddziały niemieckie przebijają się przez fortyfikacje Linii Stalina
- 5: Josip Broz-Tito, jugosłowiański działacz komunistyczny, wydaje odezwę, w której wzywa wszystkich obywateli Jugosławii do „powstania niczym jeden mąż do walki z najeźdźcą i zdrajcami”
- 6: w Kownie litewscy policjanci, działając z rozkazu Niemców, mordują 2514 Żydów
- 7: starcie niemieckich i radzieckich oddziałów pancernych pod Ostrowem, który jest kluczowym węzłem drogowym na kierunku leningradzkim
- 7: we Francji zostaje utworzony Legion Antybolshewicki
- 7/8: nocny nalot 114 brytyjskich bombowców Wellington na Kolonię
- 8: Niemcy i Włochy przedstawiają plan podziału Jugosławii
- 8: Żydom z krajów nadbałtyckich zostaje wydane polecenie noszenia na ubraniu żółtej naszywki
- 9: Niemcy zdobywają Witebsk, Psków i Mińsk
- 9: ostrzał artyleryjski sojuszników pozycji w Tobruku
- 9: wykonanie wyroku śmierci na George'u Johnstone Armstrongu, pierwszym obywatelu brytyjskim skazanym na śmierć na podstawie uchwalonego w 1940 r. tzw. Treachery Act
- 10: pogrom żydowski w Jedwabnem
- 10: wojska australijskie zajmują libańskie miasto Damur, wojska rządu Vichy bronią się jedynie w Bejrucie
- 12: pierwszy nalot niemiecki na Moskwę
- 12: w Moskwie podpisany zostaje układ brytyjsko-radziecki
- 14: Niemcy u wrót Leningradu
- 14: pod Smoleńskiem wojska radzieckie po raz pierwszy wykorzystują w walce tajną broń – wyrzutnie niekierowanych pocisków rakietowych „Katiusza”
- 16: w walkach pod Smoleńskiem do niewoli trafia syn Stalina, por. Jakub Dżugaszwili
- 16: wojska fińskie zajmują pozycje na północnym brzegu jeziora Ładoga
- 17: Hitler mianuje Alfreda Rosenberga ministrem Rzeszy odpowiedzialnym za wykorzystanie potencjału ekonomicznego zdobytych terenów radzieckich, a także za eksterminację Żydów i komunistów
- 18: w Moskwie podpisany zostaje układ sojuszniczy pomiędzy ZSRR i rządem czechosłowackim na uchodźstwie
- 19: Hitler nakazuje 2. Grupie Panczernej Guderiana nacierać w kierunku południowym

- **19:** ok. 5000 litewskich Żydów zostaje zamordowanych w pobliżu Wilna
- **19:** Brytyjczycy przekazują ZSRR wiadomości wywiadowcze otrzymane dzięki złamaniu kodu Enigmy
- **20:** Stalin zostaje ludowym komisarzem obrony ZSRR
- **21:** brytyjski minister wojny ekonomicznej, jednocześnie naczelnik Wydziału Operacji Specjalnych (SOE) Hugh Dalton informuje Churchilla, że jest gotowy „działać tak... by wywołać w Europie rewolucję”
- **24:** poddaje się załoga radzieckiej twierdzy w Brześciu
- **24:** w czasie nalotu brytyjskich bombowców na bazę w La Pallice uszkodzony zostaje niemiecki okręt „Scharnhorst”
- **25:** rząd Vichy zgadza się na przejęcie przez Japonię francuskich baz wojskowych w Indochinach
- **26:** prezydent Roosevelt wciela filipińskie siły zbrojne do US Army. Głównodowodzącym amerykańskich sił zbrojnych na Dalekim Wschodzie zostaje gen. Douglas MacArthur
- **26:** brytyjskie okręty „Cattistock”, „Mendip” i „Quorn” ostrzeliwiają Dieppe
- **26:** Stany Zjednoczone i Wielka Brytania zamrażają japońskie konta bankowe po przejęciu przez ten kraj francuskich baz wojskowych w Indochinach
- **27:** pierwszy od dziesięciu tygodni nocny nalot niemieckich bombowców na Londyn
- **28:** Niemcy rozpoczynają likwidację ogromnego „kotła” w okolicach Smoleńska
- **29:** rząd Vichy podpisuje z Japonią układ, na mocy którego przekazuje jej kontrolę nad swoimi koloniami w Indochinach w przypadku ataku nieprzyjaciela
- **30:** nalot samolotów pokładowych z lotniskowców „Victorious” i „Furious” na niemieckie instalacje portowe i wojskowe w Kirkenes w Norwegii
- **30:** do Moskwy przybywa doradca prezydenta Roosevelta Harry Hopkins. Ma omówić sposoby udzielenia pomocy ZSRR
- **30:** Hitler rozkazuje zaniechanie ataku na Moskwę i skoncentrowanie się na kierunku kaukaskim i leningradzkim
- **30:** w Londynie podpisany zostaje układ o przyjaźni pomiędzy rządem ZSRR i polskim rządem na uchodźstwie (tzw. układ Sikorski-Majski)
- **31:** reorganizacja niemieckich sił w Afryce. Dowództwo nad Afriką Korps przejmuje gen. Ludwig Crüwell, Rommel obejmuje dowodzenie nad nową Armią Pancerną Afryka
- **31:** marszałek Rzeszy Hermann Göring wydaje szefowi RSHA Reinhardowi Heydrichowi rozkaz przygotowania „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”

Hermann Göring, marszałek III Rzeszy, autor rozkazu, w którym nakazał przygotowanie „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”.

12 VII: Moskwa po raz pierwszy jest celem niemieckiego nalotu

Warszawa, Rotterdam, Paryż, Londyn, Belgrad, a teraz Moskwa. Nad stolicą ZSRR po raz pierwszy pojawiły się bombowce Luftwaffe. Samoloty niemieckie zrzuciły bomby zapalające i odłamkowe, jednak nalot miał przede wszystkim wydźwięk propagandowy. Niemiecka agencja prasowa podała potem, że atak był „równy najcięższym nalotom niemieckim na wojskowe cele w Wielkiej Brytanii”. W rzeczywistości bomby spadły w większości na domy mieszkalne. Rosjanie, podobnie jak Brytyjczycy podczas ataków na ich miasta, także wykazali się dużą dzielnością. Świetnie działały drużyny samoobrony, których zadaniem było gaszenie bomb zapalających, a niemieckie maszyny zostały przywitane silnym ogniem przeciwlotniczym. Dane radzieckie, prawdopodobnie zawyżone, mówią o 22 zestrzelonych bombowcach niemieckich spośród 200 biorących udział w nalocie.

Radziecka armata przeciwlotnicza na stanowisku w parku Gorkiego, lato 1941 r.

Premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill w rozmowie z ambasadorem ZSRR Iwanem Majskim.

30 VII: podpisanie układu Sikorski-Majski – realistyczna ocena sytuacji i naciski Brytyjczków biorą górę nad emocjami

W obliczu ataku Niemiec na ZSRR rząd brytyjski nalegał na uregulowanie stosunków polsko-radzieckich, chcąc doprowadzić do ich normalizacji. Rozmowy na temat ewentualnego porozumienia politycznego z ramienia strony radzieckiej prowadził ambasador ZSRR w Londynie Iwan Majski. Pomimo licznych trudności, związanych głównie z nierozstrzygniętą kwestią wschodniej granicy Polski, pod naciskiem Brytyjczków doprowadzono ostatecznie do podpisania układu pomiędzy rządem

ZSRR, reprezentowanym przez Majskiego, a rządem Polski, reprezentowanym przez premiera Władysława Sikorskiego. Uznano za nieważny układ radziecko-niemiecki z sierpnia 1939 r., rząd ZSRR uznał również polski rząd na uchodźstwie za jedyne legalne reprezentanta państwa polskiego. Nie rozstrzygnięto kwestii wschodnich ziem Polski – rząd radziecki trwał na stanowisku, że wyniki wyborów do Zgromadzeń Ludowych jednoznacznie wskazują na „wolę ludności” zamieszkującej te tereny. Rząd polski stwierdzał też, że nie jest związany żadnym układem skierowanym przeciw ZSRR. W protokole dodatkowym rząd ZSRR zobowiązywał się do udzielenia amnestii obywatelom polskim przetrzymywanym w łagrach i więzieniach ZSRR, umożliwienia ponownej działalności ambasadzie polskiej w Moskwie, a także do pomocy w utworzeniu polskiej armii w ZSRR, na której czele miał stać polski dowódca.

31 VII: wydanie rozkazów przygotowania „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”

W piśmie z 31 VII 1941 r. marszałek Rzeszy Hermann Göring nakazuje szefowi RSHA (Reichssicherheitshauptamt – Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy) przygotowanie materiałowe, organizacyjne i finansowe operacji „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej na europejskich terenach pozostających w niemieckiej sferze wpływów”. W rozkazie nadmienia, że w przypadku konieczności zaangażowania w „ostateczne rozwiązanie” innych agencji rządowych muszą one podporządkować się woli RSHA. Marszałek Göring pisze też: „Dodatkowo nakazuję przesłanie mi najszybciej jak to możliwe raportu, w którym znajdą się (...) opisy środków zastosowanych dotychczas w kwestii wykonania ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”. Rozkaz ten nadaje szefowi RSHA Reinhardowi Heydrichowi uprawnienia pozwalające na zorganizowanie metody pozbycia się Żydów z ziem pozostających pod kontrolą Niemiec. Wybór metody nie został jeszcze dokonany, jednak dotychczasowa praktyka i działalność niemieckich grup specjalnych SS, oddziałów wojska, policji i administracji na terenach okupowanych wskazują, że „rozwiązaniem problemu” będzie eliminacja fizyczna, a nie emigracja, o której dotychczas mówiono.